

PRAVNA ZAŠTITA STARIJIH OSOBA, OSOBITO S DUŠEVNIM SMETNJAMA, IZ HRVATSKE PERSPEKTIVE: ZAŠTO NAM JE POTREBNA KONVENCIJA UN-A O PRAVIMA STARIJIH OSOBA¹

Doc. dr. sc. Sunčana Roksandić Vidlička*
Stjepan Šikoronja**

UDK: 342-056.26
Ur.: 7. studenoga 2017.
Pr.: 23. studenoga 2017.
Izvorni znanstveni rad

Sažetak

U radu autori ukazuju na nelogičnosti koje vladaju u području međunarodno priznatih ljudskih prava. Rad se temelji na tvrdnji kako sve ranjivije skupine, kao što su starije osobe, djeca i osobe s invaliditetom, zahtijevaju od društva povećanu zaštitu njihovih prava i interesa, uz uvažavanje dodatnih razlika unutar tih samih skupina. Zaštitu su do sada, pod okriljem Ujedinjenih naroda dobili djeca i osobe s invaliditetom. Autori stoga u radu analiziraju postoji li, iz perspektive Republike Hrvatske, potreba za podržavanjem izrade i donošenja Konvencije za zaštitu prava starijih osoba pod okriljem Ujedinjenih naroda. Nastavno je prikazano trenutno stanje regulacije posebnih prava starijih osoba na međunarodnoj, europskoj i nacionalnoj razini. Autori se ujedno i osvrću na relevantne presude Europskog suda za ljudska prava u izlaganju glavnih problema s kojima se susreću starije osobe, a pogotovo one s duševnim smetnjama, u Republici Hrvatskoj. Na temelju analize postojećeg stanja predlažu koja bi prava, potencijalno, Konvencija UN-a o pravima starijih osoba mogla, odnosno trebala sadržavati.

Ključne riječi: *pojam starije osoba, regionalna i međunarodna regulativa prava starijih osoba, povrede prava u RH, Europski sud za ljudska prava, sudska praksa, kodifikacija prava starijih osoba na razini Ujedinjenih naroda.*

* Dr. sc. Sunčana Roksandić Vidlička, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, voditeljica hrvatskog UNESCO Chair Unit in Bioethics and Human Rights; suncana.roksandic.vidlicka@pravo.hr

** Stjepan Šikoronja, student četvrte godine Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, član studentske sekcije UNESCO Chair Unit in Bioethics and Human Rights; ssikoron@gmail.com

1 Ovaj rad nastao je na poziv prof. dr. sc. Velinke Grozdanić, voditeljice projekta Hrvatske zaklade za znanost IP-11-2013-2287 „Legal Status and Real Position of People with Mental Difficulties – Interdisciplinary Approach and European Perspectives“.

1. UVOD

Starenje stanovništva najznačajniji je demografski trend, ne samo u Republici Hrvatskoj, nego i u Europi i svijetu. Trend je to koji sa sobom nosi brojne posljedice.² Starenje stanovništva zasigurno se odražava i na imigracijskim politikama država članica Europske unije (dalje: EU) zbog sve nepovoljnijeg omjera radnog i umirovljenog stanovništva. Već 2008. godine, udio europskog stanovništva u ukupnoj svjetskoj populaciji smanjio se s 22 % koliko je iznosio 1950. godine na svega 12 %.³

Za razliku od drugih ranjivih društvenih skupina, prava starijih osoba nisu posebno kodificirana u međunarodnom pravu – posebna Konvencija Ujedinjenih naroda (dalje: UN) nedostaje. Naime, djeca⁴ i osobe s invaliditetom⁵ imaju svoju konvenciju na razini UN-a. Time je ujedno i *explicite* priznata činjenica da dokumenti koji reguliraju opća ljudska prava nisu u potpunosti primjereni za zaštitu prava i interesa određenih ranjivih skupina društva. Unatoč ponovljenim zahtjevima za njezino donošenje, starije osobe i dalje čekaju svoju Konvenciju. Zaštita prava i interesa starijih osoba dosad nije u dovoljnoj mjeri prepoznata niti od strane kreatora politika niti od strane pravne zajednice, i to ne samo u Republici Hrvatskoj, nego i širom svijeta.⁶

Prema statističkim podacima prosječni očekivani životni vijek osobe u Republici Hrvatskoj u 2015. godini iznosio je 77,3 godine.⁷ Samo 50 godina ranije, 1965., isti je iznosio 66,5 godina.⁸ Slično je i u ostalim državama članicama Europske unije.⁹ Posljedično, u kombinaciji s negativnom stopom prirodnog prirasta,¹⁰ povećava se udio starijih osoba u općoj populaciji koji je u RH u 2016. godini iznosio 19,2 %.¹¹ Između dva popisa stanovništva (2001. i 2011.) u Republici Hrvatskoj (dalje u tekstu: RH) broj starijih osoba povećao se za 65.123 osobe. Tako je 2011. u RH bilo 758.663

2 Vidi: Rešetar Čulo, I., *Zaštita prava starijih osoba u Europi: trenutno stanje, nedostaci i izazovi*, Pravni vjesnik, vol. 30., br. 2., 2014., str. 121., prema: Borg, P. P. i dr. (ur.), *Active ageing and solidarity between generations, A statistical portrait of the European Union 2012*, Eurostat, European Union, 2012., str. 7.

3 Rešetar Čulo, *op. cit.*, str. 119., citirajući *Regional Dimensions of the Ageing Situation*, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2008., str. 119.

4 Konvencija o pravima djeteta, NN MU, br. 12/93.

5 Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, NN MU, br. 6/07, 5/08.

6 Na primjer, pretraga za *rights of the elderly* na *Google Znalcu* daje 2.820 rezultata, dok pretraga za *rights of the child* daje 155 000 rezultata (na dan 26.10.2017.).

7 Izvor podataka: Svjetska banka, dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=HR> (30. listopada 2017.).

8 *Ibid.*

9 *Ibid.*

10 Prirodni prirast u RH u 2016. godini iznosio je -3,4. Izvor: *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2016.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-01_01_2017.htm (30. listopada 2017.).

11 Izvor: *Population structure and ageing*, Eurostat, dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing#Further_Eurostat_information (30. listopada 2017.).

osobe starije od 65 godina,¹² dok je taj broj 2001. godine iznosio 693.540 osoba.¹³ Djece mlađe od 15 godina u općoj populaciji RH 2011. godine bilo je 652.428.¹⁴ Dakle, u Hrvatskoj je svaki šesti stanovnik stariji od 65 godina, a na desetero djece mlađe od 15 godina dolazi 11,6 osoba starijih od 65 godina. Prema demografskoj projekciji UN-a, udio starijih osoba u Hrvatskoj 2050. godine iznositi će čak 46,9 %, od čega će 10,1 % činiti osobe u dubokoj starosti od 80 i više godina.¹⁵

Starenje je ponajprije biološki proces koji donosi puno veću učestalost zdravstvenih problema, kako fizičkih tako i psihičkih. Međutim, pogrešno bi bilo izjednačiti stariju dob, koju je već samu po sebi teško definirati, s razdobljem kada (statistički) počinje veće narušavanje zdravlja.¹⁶ To jasno ističe i Svjetska zdravstvena organizacija kada navodi da je bitno razlikovati kronološku dob i postojanje funkcionalne sposobnosti svake individue.¹⁷ Nedvojbeno je, ipak, kako se određene bolesti, npr. duševne smetnje, pojavljuju češće u starijih osoba,¹⁸ što ih u tom slučaju čini dvostruko ranjivima, odnosno ranjivima po dvije osnove – zbog dobi i zdravstvenog stanja. Također treba istaknuti kako se, kada se govori o pojačanoj pravnoj zaštiti starijih osoba, mora voditi računa i o psihološkom i društvenom aspektu starenja koji zahtijeva od država pozitivno djelovanje - provedbu društvenih programa za poboljšanje kvalitete života starijih osoba. Starije stanovništvo ipak dovodi i do povećanih i specifičnih potreba za dugotrajnom (zdravstvenom) njegom, pogotovo kod starijih osoba s duševnim ili fizičkim smetnjama.¹⁹ Tržište je već počelo reagirati na navedene činjenice.²⁰

Dakle, proces starenja stanovništva zahtijeva primjeren pravni odgovor i na

- 12 Popis stanovništva 2011., Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_18/H01_01_18.html (30. listopada 2017.).
- 13 Popis stanovništva 2001., Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2001/Popis/H01_04_01/H01_04_01.html (30. listopada 2017.).
- 14 *Op. cit.* u bilj. 11.
- 15 World Population Prospects: The 2015 Revision, United Nations, 2015., str. 27, dostupno na: https://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf (30. listopada 2017.). U ovom dokumentu starijim osobama smatraju se sve osobe starije od 60 godina.
- 16 Tomek-Roksandić S. idr., *Zaštita zdravlja starijih osoba u Hrvatskoj – gerontološko javno zdravstveni menadžment, Gerontološki simpozij „Zdravstveni prioriteti u brizi za osobe starije životne dobi“ – pregled radova i sažetaka, Nastavni zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije, Opatija, 2015., str. 15-16., dostupno na: http://www.stampar.hr/sites/default/files/Aktualno/Dogadjanja/pregled_radova_i_sazetaka.pdf (30. listopada 2017.).*
- 17 World Report on Ageing and Health, Svjetska zdravstvena organizacija, 2015., str. 7-8., dostupno na: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/186463/1/9789240694811_eng.pdf (30. listopada 2017.).
- 18 The World Health Report 2001 – Mental Health: New Understanding, New hope, Svjetska zdravstvena organizacija, 2001., str. 43., dostupno na: http://www.who.int/whr/2001/en/whr01_en.pdf?ua=1 (30. listopada 2017.).
- 19 Predviđanje je Europske unije da će se udio javnih troškova za dugotrajnu njegu (tzv. *long-term care – LTC*) povećati s 1,8 % BDP-a u 2010. na 3.4 % BDP-a u 2060. godini. Vidi: The 2012 Ageing Report, Europska komisija, 2012., dostupno na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2012/pdf/ee-2012-2_en.pdf (30. listopada 2017.).
- 20 Vidi npr.: Muoio, D., Japan is running out of people to take care of the elderly, so it's making robots instead, Business Insider, 20. studeni 2015., dostupno na: <http://www.businessinsider.com/japan-developing-carebots-for-elderly-care-2015-11> (30. listopada 2017.).

regionalnoj i na globalnoj razini, a koji dosad nije donesen ili je donesen, ali nije široko prihvaćen, kako ćemo prikazati u trećem poglavlju ovog članka. Valja se složiti s tvrdnjom da je zaštita zdravlja starijih osoba jedan od glavnih pokazatelja napretka ili propusta u zaštiti zdravlja cjelokupnog stanovništva. Naime, starost je normalna fiziološka pojava te se starenje uz tehnološki razvoj smatra najvećim dostignućem 21. stoljeća.²¹ Kako dalje nastavljaju *Tomek-Roksandić* i suradnici: *na sreću svjedoci smo evolucijskih promjena, ne prihvaćanja pogrešnih stavova, predrasuda i stereotipa u percepciji starijih osoba i starosti, poglavito u razvijenim državama svijeta. Danas je slika pasivne starosti neistinita i doživljava najoštriju osudu i prijekor te ukazuje na neznanje o starosti i starenju.*

Ovim člankom ukazujemo na nelogičnosti koje vladaju u području međunarodno priznatih ljudskih prava. Rad se temelji na tvrdnji kako sve ranjive skupine, kao što su starije osobe, djeca i osobe s invaliditetom, zahtijevaju od društva povećanu zaštitu njihovih prava i interesa, uz uvažavanje dodatnih razlika unutar tih skupina koje se temelje na drugim karakteristikama, npr. na spolu.²² Kako bismo ostvarili cilj ovog članka, a to je analiza postoji li iz perspektive Republike Hrvatske potreba za podržavanjem izrade i donošenja Konvencije za zaštitu prava starijih osoba pod okriljem Ujedinjenih naroda, u istom ćemo ukratko prikazati trenutno stanje regulacije posebnih prava starijih osoba na međunarodnoj, europskoj i nacionalnoj razini. Ujedno ćemo se osvrnuti na prikaz relevantnih presuda Europskog suda za ljudska prava kada izlažemo glavne probleme s kojima se starije osobe, a pogotovo one s duševnim smetnjama, susreću u Republici Hrvatskoj. Na temelju analize postojećeg stanja predložit ćemo koja bi prava ta Konvencija mogla, odnosno trebala sadržavati.

Tema rada je odabrana i pisana slijedeći *Lasswellov i McDougalov* pristup²³ - predmet istraživanja ne može se analizirati izvan društvenog konteksta: pravila imaju semantički sadržaj, pa stoga njihovo značenje uvelike ovisi o tumaču koji ih tumači na način predodređen socijalnim, povijesnim i kulturološkim uvjetima. Prema tome, kao što smo učinili u uvodnom dijelu ovog članka, istraživač treba identificirati vrijednosti i stajališta iz kojih se tema promatra te izložiti vlastitu hijerarhiju vrijednosti. Ovaj je pristup, po nama, nužno potreban kada se obrađuju teme s vrijednosnim sadržajem kao što je tema ovoga rada. Ne može se zanemariti činjenica da međunarodno pravo počiva na tradiciji pravnog realizma prihvaćanja eksplicitne i poželjne primjene prava kako bi se postigli društveni ciljevi. To je osobito važno kada se pravo analizira unutar društvenoga konteksta.

21 Tomek-Roksandić i dr., *op. cit.*, str. 15.

22 Vidi: World Health Organization, Multisectoral action for a life course approach to healthy ageing: Draft global strategy and plan of action on ageing and health, A69/17, 22. travnja 2016., str. 8.

23 Lasswell, H. D. i McDougal, M. S., *Legal education and public policy: Professional training in the public interest*, Yale Law Journal, vol. 52., 1943., str. 203-295.

2. POJAM STARIJE OSOBE

Za razliku od pojma djece koji se najčešće definira tako da uključuje osobe mlađe od 18 godina, o pojmu starije osobe nema niti blizu tome opće prihvaćenog značenja. Dok se razvoj djece uglavnom može generalizirati po pitanju kako fizičkog tako i psihičkog razvoja prema dobi u kojoj se nalaze, isto je nemoguće učiniti kod određivanja kada kod pojedine osobe započinje starija dob. Naime, prosječni životni vijek samo je generalizacija – „stariju dob“, obilježava širok disparitet različitih fizičkih i psiholoških stanja. Dovoljan nam je pogled na, na primjer, očekivani životni vijek u Sierra Leoneu koji iznosi 50,1 godinu, dok u Hrvatskoj on iznosi 78 godina.²⁴

Na državnoj i regionalnoj razini definiranje starije dobi ipak je lakše. Iako uglavnom nije definirana *explicite*, pojam starije dobi povezuje se s propisanom dobi umirovljenja koja je u razvijenom svijetu najčešće između 60 i 67 godina života. Ujedno se radi i o dobi kada se mogu početi koristiti određene starosne socijalne povlastice. No, upravo tu leži i jedna od glavnih zabluda. Mnoge starije osobe i dalje su funkcionalne, odnosno očuvana im je funkcionalna sposobnost, te se, pogotovo u današnje doba, dob odlaska u mirovinu ne bi trebala poistovjećivati s pojmom starije osobe, bez obzira na to radi li se o razvijenim zemljama ili zemljama u razvoju. Međutim, s konačnim ciljem donošenja Konvencije o pravima starijih osoba u vidu, određivanje kronološke dobi od koje „počinje“ starija dob postavlja se kao *conditio sine qua non* mogućnosti primjene prava i obveza iz takve Konvencije, osobito i stoga što, prema našem mišljenju, takva konvencija treba uključivati i pozitivnu diskriminaciju starijih osoba. Još uvijek valja stalno naglašavati kako starost i bolest nisu sinonimi i upravo bi tu, prema našem mišljenju, pomogla posebna Konvencija koja bi prava starijih odmakla od očekivanih prava vezanih uglavnom samo uz zdravstvenu i socijalnu zaštitu. Iako se definicija starosti mijenja, starenje je prirodna, normalna fiziološka pojava, nepovratan individualan proces, koji kod pojedinih ljudi napreduje različitom brzinom u različitoj životnoj dobi.

Ujedinjeni narodi kao starost najčešće uzimaju navršenu 60. godinu života, pa je tako i u Općem Komentaru br. 6 Komisije Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima²⁵ navedeno da su starije osobe one koje su navršile 60 godina i starije, međutim općeprihvaćena definicija ne postoji. Stariju dob, kako se često ističe u RH, Svjetska zdravstvena organizacija dijeli na raniju (od 65. do 74. godine), srednju (od 75. do 84. godine) i duboku starost (od 85. i više godina).²⁶ Druga statistička izvješća Svjetske zdravstvene organizacije vezana uz stariju dob računaju

24 Podatci za 2015. Izvor: World Health Statistics 2016: Monitoring health for the SDGs, Svjetska zdravstvena organizacija, 2016., str. 8., dostupno na: http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/2016/en/ (30. listopada 2017.).

25 Economic, Social and Cultural Rights of Older Persons: General Comment 6, UN ESCOR, Economic, Social, & Cultural Rights Committee, 13th Session, E/12/1995/16/Rev.1, 1995. Vidjeti više o tome i u: Rodrigez-Pinzon D. i Claudia, M., The International Human Rights Status of Elderly Persons, American University International Law Review, vol. 18., br. 4., 2003., str. 915 – 1008.

26 Vidi npr.: Vodič za starije građane grada Zagreba, Grad Zagreb, 2013., dostupno na: http://www1.zagreb.hr/vodics/Vodic_za_starije_gradjane_2013.pdf; <https://www.zjzvv.hr/?gid=2&aid=165> (30. listopada 2017.).

je najčešće od 60. godine, ovisno o regiji.²⁷ Prema *Eurostatu*, ona je određena na 65 godina.²⁸

Sve nabrojano su definicije koje početku stare dobi daju definitivnu određenu kronološku dob. Međutim, kako je u uvodu već rečeno, očekivani životni vijek nije ni fiksni ni konstantan, već u tendenciji stalnog povećavanja. Stoga, promatrajući staru dob kao relativan pojam uvelike ovisan o očekivanom životnom vijeku, kao najidealnija definicija starije dobi nameće se ona koja će biti kako fluidna tako i prilagodljiva, u prostornoj i u vremenskoj dimenziji, vezujući formalnopravni nastup starije dobi (pa time i mogućnosti ostvarivanja prava koja pripadaju starijim osobama) s prosječnim životnim vijekom određenog područja. Tako, npr. u Nizozemskoj starosna dob za mirovinu od 2022. godine počinje biti vezana za prosječni očekivani životni vijek.²⁹

3. STANJE ZAŠTITE PRAVA STARIJIH OSOBA U MEĐUNARODNOM PRAVU

3.1. Pristupanje izradi Konvencije Ujedinjenih naroda

Ako pođemo od inicijativa za postojanje jedinstvene globalne zaštite starijih osoba, prvu inicijativu postavila je 1948. godine Argentina u obliku Nacrta Rezolucije o Deklaraciji o pravima starijih osoba.³⁰ U svojih deset članaka, Nacrt Deklaracije uvažavao je potrebu za smještajem, hranom, odjećom, fizičkim i psihičkim zdravljem, odmorom, radom i financijskom stabilnošću starijih osoba te isticao pravo na pomoć od obitelji i države te naglašavao postojanje prava na poštivanje osobe.³¹ Bilo je govora i o posebnim priznavanjima prava starijih osoba pri izradi Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima donesenog 1966. godine.³² Izričito pozivanje, pak, na starije osobe unutar Međunarodnog pakta bilo je odbačeno

27 *Op. cit.* u bilj. 16.; također, npr.: *Over 20% of adults aged 60 and over suffer from a mental or neurological disorder (excluding headache disorders) and 6.6% of all disability (disability adjusted life years-DALYs) among over 60s is attributed to neurological and mental disorders. These disorders in the elderly population account for 17.4% of Years Lived with Disability (YLDs). The most common neuropsychiatric disorders in this age group are dementia and depression. Anxiety disorders affect 3.8% of the elderly population, substance use problems affect almost 1% and around a quarter of deaths from self-harm are among those aged 60 or above*, dostupno na: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs381/en/> (30. listopada 2017.).

28 Vidi npr.: *People in the EU – statistics on an ageing society*, Eurostat, lipanj 2015., dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_in_the_EU_%E2%80%93_statistics_on_an_ageing_society (30. listopada 2017.).

29 Izvor: https://www.svb.nl/int/nl/aow/wat_is_de_aow/wanneer_aow/index.jsp (30. listopada 2017.).

30 De Hert, P. i Mantovani, E., *Specific Human Rights for Older Persons?*, *European Human Rights Law Review*, vol. 4., str. 400.

31 *Ibid.*

32 Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Sl. list SFRJ br. 7/1971. RH je stranka temeljem notifikacije o sukcesiji.

iz razloga što bi se „prava starijih osoba mogla osigurati kroz posebnu konvenciju.“³³ Inicijativu o posebnoj zaštiti prava starijih osoba 1969. godine pokrenula je Malta, tražeći od Opće skupštine UN-a razmatranje „Pitanja starijih i starih osoba“ što je i učinjeno 1973. godine.³⁴ Kasnije, 1982. godine Opća skupština UN-a usvojila je Bečki međunarodni akcijski plan o starenju,³⁵ koji je tražio poduzimanje koraka na području zdravlja i prehrane, zaštite starijih potrošača, smještaja i okoliša, obitelji, socijalne skrbi, sigurnosti prihoda, obrazovanja te skupljanja i obrade podataka. U prosincu 1991. godine Opća skupština usvojila je i Načela UN-a za starije osobe³⁶ koja nabrajaju 18 načela za koja se države članice potiče da ih uklope u vlastita zakonodavstva.

Usprkos tome, do danas posebna Konvencija o zaštiti prava starijih osoba nije donesena. Međutim, u posljednje vrijeme postoje pozitivni pomaci na razini Ujedinjenih naroda u smjeru stvarnog započinjanja rada na donošenju Konvencije. Tome je puno pripomoglo donošenje Političke deklaracije i Madridskog akcijskog plana o starenju³⁷ (dalje u tekstu: Madridski akcijski plan) u travnju 2002. godine te uspostavljanje Radne skupine o starenju (*The Open-ended Working Group in Ageing*) rezolucijom Opće skupštine UN-a 65/182³⁸ u prosincu 2010. godine, kao i imenovanje neovisnog stručnjaka za uživanje svih ljudskih prava od strane starijih osoba u 2014. godini.³⁹

Madridski akcijski plan imao je za cilj dati naputke kreatorima politika kako prilagoditi društvena uređenja sve starijem stanovništvu. Plan se usredotočio na tri područja: starije osobe i njihov razvoj, promicanje zdravlja i blagostanja u starosti, te osiguravanje poticajne i podržavajuće okoline.

UN-ova Radna skupina o starenju osnovana je s ciljem osnaživanja zaštite ljudskih prava starijih osoba analizom postojećeg međunarodnog sustava ljudskih prava te identifikacijom mogućih nedostataka i pronalaženjem načina kako na njih odgovoriti, uključujući po potrebi i razmatranje donošenja novih instrumenata i mjera (tj. nove konvencije).⁴⁰ Nakon analize rezultata rada Radne skupine, u svojoj

33 De Hert, P. i Mantovani, E., *op. cit.*, prema Craven, M., *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: A Perspective on its Development*, Oxford, Clarendon Press, 1995., str. 25., bilj. 149.

34 Rezolucija Opće skupštine UN-a, UN, GA, Res 3137 (XXVIII), 14. prosinca 1973. Vidjeti i u Kanter, A., *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Implication for the Rights of Elderly People Under International Law*, *Georgia State University Law Review*, vol. 25., br. 3., 2009., str. 527-573., str. 534.

35 Vienna International Plan of Action on Ageing, UN, GA, A/RES/37/51.

36 United Nations Principles for Older Persons, UN, GA, A/RES/46/91.

37 Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing, Second World Assembly on Ageing, Madrid, Španjolska, 8.-12. travnja 2002. Dostupno na: <http://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/MIPAA/political-declaration-en.pdf> (30. listopada 2017.).

38 UN, GA, A/RES/65/182.

39 Vidjeti Thematic study on the realization of the right to health of older persons by the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, UN, GA, A/HRC/18/37, 4. srpnja 2011.

40 *Op. cit.* u bilj. 37., t. 28.

rezoluciji 67/139⁴¹ iz prosinca 2012. Opća skupština Ujedinjenih naroda reafirmirala je potrebu za novom Konvencijom, što smatramo velikim korakom naprijed. U njoj nalaže Radnoj skupini o starenju da počne razmatrati prijedloge za međunarodni pravni instrument koji bi promicao i štutio prava i dostojanstvo starijih osoba, pritom koristeći holistički pristup kroz rad u područjima društvenog razvoja, ljudskih prava, nediskriminacije, jednakosti spolova i osnaživanja žena.⁴² Također, Radnoj skupini za starenje postavljen je zahtjev da u najkraćem mogućem roku Općoj skupštini donese prijedlog koji bi sadržavao, *inter alia*, glavne elemente koji bi trebali biti uključeni u međunarodni pravni instrument koji bi promovirao i štutio prava i dostojanstvo starijih osoba, a čija zaštita trenutno nije osigurana u dovoljnoj mjeri postojećim pravnim instrumentima.⁴³ U daljnjoj ćemo se analizi ovog rada zato i osvrnuti na postojeća regionalna rješenja kako bismo dali vlastiti prijedlog o pravima koja navedena Konvencija mora sadržavati.

No, prije nego predemo na regionalna rješenja, moramo naglasiti kako smatramo da posebna Konvencija UN-a o pravima starijih osoba u svakom slučaju mora slijediti pristup koji je primijenila UN-ova Konvencija o pravima osoba s invaliditetom. Kako je naglasila Kanter, *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom predstavlja zaokret iz korištenja medicinskog pristupa osobama s invaliditetom u pristup temeljen na poštivanju njihovih ljudskih prava. Ovaj zaokret možda je najprimjetniji već u čl. 1. Konvencije, koji naglašava kako je svrha Konvencije promicati, štiti i osigurati potpuno i jednako uživanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda od strane svih osoba s invaliditetom, te promicanje poštivanja njihovog urođenog dostojanstva.*⁴⁴ Upravo je ta Konvencija služila kao jedan od glavnih uzora za izradu novog hrvatskog Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama,⁴⁵ koji detaljno razrađuje prava osoba s duševnim smetnjama te im pristupa sa stajališta ljudskih prava, sljedeći zaokret (*paradigm shift*) učinjen u Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom.⁴⁶ Iako u Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama posebna pozornost nije posvećena starijim osobama, odredbe koje propisuju zabranu istraživanja nad osobama koje ne mogu same pristati na iste izravno štite pravo autonomije starijih osoba i štite ih od mogućih zloporaba.⁴⁷

41 UN, GA, A/RES/67/139.

42 *Ibid.*, t. 1.

43 *Ibid.*, t. 2.

44 U Kanter, A., *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Implication for the Rights of Elderly People Under International Law*, Georgia State University Law Review, vol. 25., br. 3., 2009., str. 527- 573., str. 549. Vidjeti bilj. 102. za tumačenje ove odredbe.

45 Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, NN, br. 76/14.

46 Vidjeti: Konačni prijedlog Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Ministarstvo pravosuđa RH, svibanj 2014., str. 31, dostupno na: <http://www.sabor.hr/konacni-prijedlog-zakona-o-zastiti-osoba-s-dusevni> (30. listopada 2017.).

47 U tom smislu pozdravljamo takvo zakonsko rješenje dok god transparentnost istraživanja takvim osobama nije zajamčena u punom opsegu. Vidjeti Grozdanić, V. (ur.), *Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2015., komentar uz članak 19., str. 85- 90.

3.2. Pozitivni primjeri na regionalnoj razini izvan Europe

Na regionalnoj razini značajni su pomaci ostvareni u Sjevernoj i Južnoj Americi donošenjem Interameričke konvencije za zaštitu ljudskih prava starijih osoba (dalje: Interamerička konvencija) 15. lipnja 2015. godine, a koja je stupila na snagu 11. siječnja 2017. godine.⁴⁸ Ona posebno uređuje zaštitu ljudskih prava starijih osoba priznajući im izrijeckom pravo na jednakost i zabranu diskriminacije na osnovi starosti (čl. 5.), pravo na život i dostojanstvo u staroj dobi (čl. 6.), pravo na neovisnost i autonomiju (čl. 7.), pravo na sudjelovanje i integraciju u društveni život (čl. 8.), pravo na sigurnost i život slobodan od bilo kakvog oblika nasilja (čl. 9.), pravo ne biti podvrgnut torturi ili kakvom drugom okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju (čl. 10.). Definicija starije osobe dana je u članku 2. te se starijom osobom smatra osoba stara 60 ili više godina, osim ako zakonodavstvo (države potpisnice) ne propisuje neku drugu dob, pod uvjetom da nije iznad 65 godina.⁴⁹

Posebno se detaljno u članku 11. uređuje pravo na davanje slobodnog i informiranog pristanka u zdravstvenim pitanjima. Nadalje se uređuje pravo na primanje dugotrajne skrbi (čl. 12.), pravo na osobnu slobodu (čl. 13.), pravo na slobodu misli i izražavanja te pristup informacijama (čl. 14.), pravo na državljanstvo i slobodu kretanja (čl. 15.), pravo na privatnost i intimu (čl. 16.), pravo na socijalnu skrb (čl. 17.) i, što smatramo iznimno bitnim, prije svega zbog percepcije vezivanja starije dobi osobe i njenog odlaska u mirovinu, pravo na rad (čl. 18.). Članak 19. dodatno detaljno uređuje pravo na zdravlje, posebno navodeći, između ostaloga, promicanje javnih politika o spolnom i reproduktivnom zdravlju starijih osoba te promicanje javnih politika za poboljšanje prehrane starijih osoba. Pozornost je dana i duševnim smetnjama koje češće pogađaju starije osobe, pa je tako u točki h. navedenog članka propisano podupiranje razvoja specijaliziranih društvenih i zdravstvenih usluga za starije osobe za liječenje bolesti koje dovode do ovisnosti o drugima, uključujući kronične degenerativne bolesti, demenciju i Alzheimerovu bolest. U Interameričkoj konvenciji u više se članaka (čl. 6., 12. i 19.) utvrđuje i potreba postojanja palijativne skrbi, propisujući poticanje mjera kojima bi se osiguralo da su usluge palijativne skrbi dostupne svim starijim osobama, kao i podrška njihovim obiteljima. Nadalje, Interamerička konvencija propisuje pravo starijih osoba na obrazovanje (čl. 20.), sudjelovanje u kulturnom životu (čl. 21.), rekreaciju, slobodno vrijeme i sport (čl. 22.), pravo vlasništva (čl. 23.), pravo na smještaj (čl. 24.), pravo na zdrav okoliš (čl. 25.), pravo na olakšan pristup (engl.: *accessibility*) i osobnu mobilnost (čl. 26.), politička prava (čl. 27.), pravo okupljanja i udruživanja (čl. 28.), osiguranje u slučaju rizika i humanitarnih katastrofa (čl. 29.) te konačno, jednakost sviju pred zakonom (čl. 30.) i pravo na pristup sudovima (čl. 31.). Interamerička konvencija za zaštitu ljudskih

48 Inter-American Convention on Protecting Human Rights of Older Persons, dostupno na: http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_a-70_human_rights_older_persons.asp (30. listopada 2017.).

49 „... Older person: A person aged 60 or older, except where legislation has determined a minimum age that is lesser or greater, provided that it is not over 65 years. This concept includes, among others, elderly persons ...“, *ibid.*, art. 2.

prava starijih osoba na snazi je u Argentini, Boliviji, Čileu, Kostarici i Urugvaju.⁵⁰ Vjerujemo, dakle, da će pojam diskriminacije zbog starosti, *ageism*, prerasti u široko prihvaćen pojam kojim će se i skretati pozornost na prava starijih osoba, a ne samo služiti kao osnova za utvrđivanje odgovornosti, i to onako kako ga definira Interamerička konvencija u članku 2.: *svako razlikovanje, isključenje ili ograničenje temeljeno na dobi, s ciljem ili posljedicom uskraćivanja ili ograničavanja priznavanja, uživanja ili ostvarivanja, na načelu jednakosti, ljudskih prava i temeljnih sloboda u političkom, kulturnom, ekonomskom, društvenom životu, ili bilo kojoj drugoj sferi javnog i privatnog života.*

Značajan napredak na polju prava starijih osoba ostvaruje i Afrička unija koja je 2014. donijela Nacrt, a 2016. i usvojila Protokol Afričkoj povelji o ljudskim pravima i pravima naroda o pravima starijih osoba u Africi⁵¹ (dalje: Protokol) koji ipak još čeka stupanje na snagu. Protokol se temelji na članku 18. stavku 4. Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda⁵² (dalje: Afrička povelja) prema kojem starije osobe i osobe s invaliditetom imaju pravo na posebne mjere zaštite u skladu s njihovim fizičkim i moralnim potrebama. Protokol se nadalje poziva i na članku 2. Afričke povelje koji propisuje da svaki pojedinac ima pravo na uživanje prava i sloboda iz konvencije bez razlike prema rasi, etničkoj grupi, boji, spolu, jeziku, religiju, političkom ili kakvom drugom mišljenju, nacionalnom i društvenom podrijetlu, bogatstvu, rođenju ili kakvom drugom obilježju.⁵³ Time Protokol zapravo slijedi ono što je često ponovljeno u doduše nedovoljno brojnim znanstvenim člancima koji zagovaraju potrebu posebne regulacije zaštite prava starijih osoba: zaštita ljudskog dostojanstva (engl.: *human dignity*) treba biti temelj posebne regulacije.⁵⁴ Kršenje svakoga ljudskog prava povreda je ljudskog dostojanstva, a što je najvidljivije upravo u načinima zlostavljanja starijih osoba.⁵⁵

Protokolom se zabranjuje diskriminacija starijih osoba i potiče eliminacija

50 Podatci dostupni na: http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-70_human_rights_older_persons_signatories.asp (30. listopada 2017.).

51 Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Older Persons in Africa, dostupno na: https://au.int/sites/default/files/pages/32900-file-protocol_on_the_rights_of_older_persons_e.pdf (30. listopada 2017.).

52 African Charter on Human and Peoples' Rights, dostupno na: http://www.achpr.org/files/instruments/achpr/banjul_charter.pdf (30. listopada 2017.).

53 Osim toga se Protokol poziva na brojne međunarodne dokumente, npr. Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (CERD) iz 1965., Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR) iz 1966., Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR) iz 1966., Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) iz 1979., UN Akcijski plan o starenju iz 1982., Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka (CAT) iz 1984., Deklaracija o pravu na razvoj iz 1986., UN-ova načela za starije osobe iz 1991., UN-ova proklamacija o starenju iz 1992., Madridski akcijski plan o starenju iz 2002.

54 Vidi npr.: Mikolajczyk B., Is the ECHR ready for global ageing?, *The International Journal of Human Rights*, vol. 17., br. 4., 2013., str. 511 – 529., str. 514.

55 Vidjeti više u Rusac S., Zlostavljanje i zanemarivanje starijih osoba u obitelji u: Tomek-Roksandić, S. i dr. (ur.), Četiri stupnja gerijatrijske zdravstvene njege sa sestrinskom dokumentacijom i postupnikom opće/obiteljske medicine u domu za starije osobe, Referentni centar Ministarstva zdravlja RH za zaštitu zdravlja starijih osoba, Zagreb, 2012.

kulturnih običaja i stereotipa koji marginaliziraju starije osobe (čl. 3.), propisuje se jednakost svih pred zakonom i pravo pristupa sudu (čl. 4.). Diskriminacija je posebno člankom 6. zabranjena u radnom pravu, a posebno se, kao i u Interameričkoj konvenciji spominje pravo starijih osoba na donošenje odluka. Propisuje se i osiguravanje adekvatne socijalne zaštite (mirovine) u čl. 7. Druga propisana prava slična su onima propisanim u Interameričkoj konvenciji, iako su u istoj u mnogočemu razrađenija. Protokol ima i određene posebnosti koje uzima u obzir Afrički kulturni krug, pa se tako propisuje zaštita starijih žena (čl. 9.) i zaštita od zlostavljanja i štetnih tradicionalnih običaja (čl. 8.). Posebnost su i odredbe o zaštiti starijih osoba koje brinu o ranjivoj djeci (čl. 12.), odredbe o donošenju mjera za povećanje svijesti među mlađom populacijom o starenju i starijim osobama te programa koji bi pripremali osobe na izazove koji ih čekaju u staroj dobi (čl. 19.). Protokol ne staje samo na propisivanju prava te u članku 20. propisuje dužnosti starijih osoba prema svojim obiteljima, užoj i široj zajednici, državi i međunarodnoj zajednici. U tom smislu imaju dužnost mentorirati i prenositi znanje mlađim generacijama, njegovati i razvijati međugeneracijski dijalog i solidarnost unutar svojih obitelji i zajednica te igrati ulogu u medijaciji i rješavanju sukoba. Protokol kao i Interamerička konvencija definira stariju osobu kao osobu staru 60 ili više godina, međutim ne ostavlja državama mogućnost drukčijeg uređenja kroz vlastita zakonodavstva. Protokol time ne uzima u obzir prosječni životni vijek koji, kako je već rečeno, u Sierra Leoneu, državi članici Afričke unije, iznosi 50 godina.⁵⁶ Protokol još nije na snazi - dosad je potpisan od strane četiri od 55 država Afričke unije.⁵⁷

3.3. Prava starijih osoba u Europi

3.3.1. Vijeće Europe

Na razini Vijeća Europe najvažniji dokumenti za prava starijih osoba (i ljudska prava općenito) su Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda⁵⁸ (EKLJP, Konvencija) zajedno s protokolima i Europska socijalna povelja (ESP)⁵⁹ iz 1961., revidirana 1996.⁶⁰ Što se tiče prava na zdravlje i autonomije odlučivanja u području zdravlja, tu je bitna i Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine: Konvencije o ljudskim pravima i biomedicini s dodatnim protokolima,⁶¹ koja ipak izrijeком ne spominje starije osobe.

EKLJP u niti jednom svom dijelu ne spominje starije osobe *explicite*, no sva

56 *Op. cit.* u bilj. 23.

57 Izvor: <https://au.int/en/treaties/protocol-african-charter-human-and-peoples%E2%80%99-rights-rights-older-persons> (30. listopada 2017.).

58 Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN MU, br. 18/97, 6/99, 8/99, 14/02.

59 Europska socijalna povelja (izmijenjena), dostupno na: <https://rm.coe.int/168047e015> (30. listopada 2017.).

60 RH nije ratificirala revidiranu povelju.

61 NN MU, br. 13/03.

prava propisana Konvencijom odnose se i na starije osobe. Upravo zato nije moguće analizirati pravo Konvencije bez analiziranja jurisprudencije Europskog suda za ljudska prava (ESLJP). Tako se o pravima starijih osoba, između ostaloga, govorilo u kontekstu članka 2. Konvencije o pravu na život, članka 3. o zabrani mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupanja i kazni, članka 4. o zabrani ropstva i prisilnog rada, članka 5. o pravu na slobodu i sigurnost, članka 6. o pravu na pravedno suđenje, članka 8. o pravu na poštivanje obiteljskog i privatnog života, članka 10. o slobodi izražavanja, članka 12. o pravu na brak, članka 14. o zabrani diskriminacije te članka 1. Protokola br. 1. o zaštiti privatnog vlasništva.⁶² U sljedećem poglavlju (4.) u kojem analiziramo najčešće povrede prema starijim osobama koja se događaju u Republici Hrvatskoj, referiramo se na neke od navedenih presuda.

Jasno je, kako ističe i *Mikolajczyk*, Konvencija i jurisprudencija ESLJP-a ne pokrivaju sva prava koja bi trebala biti zajamčena starijim osobama, primjerice brojna kulturna prava i sudjelovanje u kulturnom životu, uz nedovoljnu zaštitu ostalih ekonomskih i socijalnih prava starijih osoba. Upravo zbog toga, *Mikolajczyk* dodatno predlaže: *Moglo bi biti korisno razmotriti na Europskom Forumu prihvaćanje kompromisnog rješenja izrade i usvajanja dodatnog protokola Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda radi zaštite prava starijih osoba. Do sada, niti jedan protokol usmjeren na ranjivu skupinu nije prihvaćen. Ipak, uzimajući u obzir izazove za ljudska prava koje donosi demografska promjena, bilo bi preporučljivo uzeti to u obzir i pripremiti Konvenciju na neizbježnu promjenu. Pritom se ne radi o stvaranju novih ljudskih prava za starije osobe, već o povezivanju starijih osoba ljudskim pravima koja su već definirana u pravnim instrumentima na snazi, prije svega EKLJP. (...) Protokol bi trebao sadržavati katalog pozitivnih obveza država u vidu uklanjanja prepreka ostvarivanju ljudskih prava za starije osobe.*⁶³

Europska socijalna povelja (revidirana 1996.), za razliku od Konvencije, izričito spominje starije osobe u članku 23. koji nosi naziv „Pravo starijih osoba na socijalnu zaštitu.“ Njime se propisuje da radi osiguravanja učinkovitog ostvarivanja prava starijih osoba na socijalnu zaštitu, stranke Povelje imaju, bilo u suradnji s javnim ili s privatnim organizacijama, usvojiti i promicati mjere kojima je osobito svrha omogućiti starijim osobama da što je moguće duže ostanu punopravni članovi društva, i to tako da im se osiguraju dovoljna sredstva za dostojan život i aktivno sudjelovanje u javnom, društvenom i kulturnom životu te informacije o postojećim uslugama i pogodnostima za starije osobe i mogućnostima da se njima koriste. Nadalje, stranke se obvezuju omogućiti starijim osobama da slobodno izaberu svoj način života te im omogućiti da vode neovisan život u svojoj uobičajenoj sredini toliko dugo koliko to žele i koliko je to moguće, i to putem osiguravanja stanova prilagođenih njihovim potrebama i njihovu zdravstvenom stanju ili odgovarajuće pomoći za uređenje stana te osiguravanje zdravstvene njege i usluga koje iziskuje njihovo zdravstveno stanje. Konačno, starijim osobama koje žive u socijalnim ustanovama mora se osigurati

62 Elderly people and the European convention on human rights (Factsheet), Europski sud za ljudska prava, 2016., dostupno na: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Elderly_ENG.pdf (30. listopada 2017.).

63 Mikolajczyk, B., *op. cit.*, str. 523 – 524.

odgovarajuća pomoć, poštujući pritom njihov privatni život, te im se mora jamčiti sudjelovanje u odlučivanju o uvjetima života u tim ustanovama.

Od pravno neobvezujućih dokumenata Vijeća Europe treba spomenuti rezolucije i preporuke Parlamentarne skupštine, preporuke Odbora ministara te aktivnosti povjerenika za ljudska prava.⁶⁴ Najznačajnija⁶⁵ je Preporuka o promicanju ljudskih prava starijih osoba⁶⁶, koju je usvojio Odbor ministara 19. veljače 2014. godine.

3.3.2. *Europska unija*

Zaštita ljudskih prava u Europskoj uniji, a samim time i prava starijih osoba, temelji se na Povelji o temeljnim pravima Europske unije⁶⁷ (dalje: Povelja). Ona u članku 25., naziva „Prava starijih osoba“, propisuje da Unija priznaje i poštuje pravo starijih osoba da žive dostojanstven i neovisan život i da sudjeluju u društvenom i kulturnom životu. Ova odredba temelji se na članku 23. revidirane Europske socijalne povelje (v. *supra*) te na članku 24. i 25. Povelje (Europske) Zajednice o temeljnim socijalnim pravima radnika iz 1989.⁶⁸ Sudjelovanje u društvenom i kulturnom životu, uključuje i participaciju u političkom životu.⁶⁹

Odmah nakon prava starijih osoba, u članku 26. naziva „Integracija osoba s invaliditetom“ Povelja priznaje i poštuje pravo osoba s invaliditetom⁷⁰ na mjere kojima se osigurava njihova neovisnost, društvena i profesionalna integracija te participacija u društvenom životu. Ovaj se članak temelji na članku 15. Europske socijalne povelje te na članku 26. Povelje (Europske) Zajednice o temeljnim socijalnim pravima radnika.⁷¹

Konačno, članak 21. Povelje zabranjuje diskriminaciju po širokom spektru osnova, između ostaloga i dobi i invaliditeta. Za provedbu navedenih pravnih instrumenata nadležni su prije svega nacionalni sudovi država članica EU-a.

Zaključno, za nadati se je da će se klima među nekim državama članicama EU-a što prije promijeniti vezano uz podršku izradi nacarta Konvencije. Naime, kako je navela *Van Bueren*⁷², određen broj europskih država, kao i Sjedinjene Američke Države i Australija, protive se potrebi za posebnim pravni instrumentom za zaštitu starijih osoba, a kao razlog tome ističu kako prepreka boljoj zaštiti prava starijih osoba nije nedostatak propisa već pitanje bolje implementacije.⁷³ *Van Bueren* ističe kako su

64 Rešetar Čulo, I., *op. cit.*, str. 127.

65 Za ostale preporuke i rezolucije Parlamentarne skupštine koje se *inter alia* odnose i na starije osobe, v. Rešetar Čulo, I., *op. cit.*, str. 127., bilj. 91.

66 Vijeće Europe, Preporuka CM/Rec(2014)2.

67 Službeni list EU, C 326.

68 Službeni list EU, C 303/17.

69 *Ibid.*

70 Što uključuje osobe s duševnim smetnjama.

71 *Op. cit.* u bilj. 67.

72 Van Bueren, G., Geraldine Van Bueren QC: the case for a convention, dostupno na: <https://www.ageinternational.org.uk/policy-and-research/human-rights/Geraldine-Van-Bueren-QC/> (30. listopada 2017.).

73 *Ibid.*

se isti argumenti koristili pri donošenju Konvencije o pravima djece.⁷⁴ Kao razloge u pozadini takvog stava navodi strah od novih troškova, koji smatra neopravdanim, navodeći podatak kako su starije osobe u Ujedinjenom Kraljevstvu, prema studiji UN-a, učinile neto doprinos od 40 milijardi dolara kroz poreze, potrošnju i neplaćenu skrb.⁷⁵

4. ZAŠTITA STARIJIH OSOBA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Temelj ljudskih prava u Republici Hrvatskoj jest Ustav RH.⁷⁶ Za starije osobe i osobe s duševnim smetnjama iznimno su bitne odredbe članci 58., 64. i 65. Ustava RH. Odredbom članka 58., stavka 1. propisana je dužnost države da slabim, nemoćnim i drugim, zbog nezaposlenosti ili nesposobnosti za rad, nezbrinutim osobama osigurava pravo na pomoć za podmirenje osnovnih životnih potreba. Stavak 2. istog članka propisuje obvezu države pružiti posebnu skrb zaštiti osoba s invaliditetom i njihovu uključivanju u društveni život. Članak 65., stavak 1. propisuje dužnost svih da štite djecu i nemoćne osobe, a članak 64., stavak 4. propisuje dužnost djece za brigu o starim i nemoćnim roditeljima, koja je razrađena i u članku 292. Obiteljskog zakona.⁷⁷ Status starijih osoba i osoba s duševnim smetnjama u sustavu socijalne skrbi propisan je Zakonom o socijalnoj skrbi⁷⁸ u kojemu su prepoznati kao kategorija korisnika ukoliko ne mogu samostalno skrbiti o osnovnim životnim potrebama.⁷⁹ Sustav socijalne skrbi utvrđuje, između ostaloga, određena prava iznimno važna za osobe starije životne dobi – novčane naknade (zajamčena minimalna naknada, naknada za troškove stanovanja i troškove ogrijeva, naknada za osobne potrebe korisnika smještaja, jednokratna naknada, doplatak za pomoć i njegu, osobna invalidnina) te pravo na socijalne usluge smještaja i usluge pomoći u kući.⁸⁰ Zakonom o udomiteljstvu⁸¹ navodi se kao osnova za hitno udomiteljstvo⁸² (u maksimalnom neprekidnom trajanju od mjesec dana),⁸³ između ostaloga, i kada je odraslu osobu potrebno hitno zbrinuti jer je starija,

74 *Ibid.*

75 *Ibid.*

76 Ustav Republike Hrvatske, NN, br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10 i 5/14.

77 Obiteljski zakon, NN, br. 103/15.

78 Zakon o socijalnoj skrbi, NN, br. 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17.

79 *Ibid.*, čl. 21.

80 Strategija socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020., Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku Republike Hrvatske, Zagreb, 2017., str. 11., dostupno na: <http://www.mspm.hr/UserDocsImages/Vijesti2017/Strategija%20socijalne%20skrbi%20za%20starije%20osobe%20u%20RH%20za%20razdoblje%20od%202017.-2020.%20g.pdf>. (30. listopada 2017.)

81 Zakon o udomiteljstvu, NN, br. 90/11, 78/12.

82 „Hitno udomiteljstvo je udomiteljstvo kojim se korisniku radi njegove sigurnosti, zaštite ili drugih životnih interesa mora zbog neke krizne situacije hitno osigurati privremeni smještaj u udomiteljsku obitelj do prestanka te situacije i stvaranja uvjeta za njegov povratak u vlastitu obitelj ili do osiguravanja drugih oblika skrbi u skladu s njegovim individualnim planom promjene.“, *Ibid.*, čl. 11., st. 1.

83 *Ibid.*, čl. 11., st. 4.

nemoćna, napuštena, a ovisna je o pomoći i njezi druge osobe, ili je zbog elementarne nepogode ostala bez vlastitog doma, ako je žrtva nasilja, kada umre roditelj koji je skrbio o osobi s invaliditetom, a nema o njoj tko skrbiti, ili je na drugi način životni interes odrasle osobe ugrožen.⁸⁴ U pogledu zaštite zdravlja vrijedi spomenuti i kako od 2013. u okviru Ministarstva zdravlja RH djeluje i Referentni centar za zaštitu zdravlja starijih osoba.⁸⁵

Pozitivni pomaci na polju prepoznavanja problema starenja stanovništva i prava starijih osoba učinjeni su novom Strategijom socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020.,⁸⁶ koja je donesena u rujnu 2017. Strategija prepoznaje sljedeće probleme: neujednačeni uvjeti pristupa mreži socijalnih usluga za korisnike i pružatelje, odnosno neujednačeni modeli financiranja domova za starije osobe, nedovoljan nadzor rada pružatelja usluga za starije osobe, nedovoljna socijalno-ekonomska zaštita starijih osoba (nacionalna mirovina) te nemogućnost ostvarivanja prava na status njegovatelja za skrb o starijim osobama.⁸⁷ Nadalje, prepoznaje se problem slabe informiranosti o pravima starijih osoba, a u pogledu kojega se planiraju mjere praćenja kršenja prava starijih osoba (uz izradu preporuka na temelju rezultata praćenja) te mjera stvaranja preduvjeta za informiranje i podizanje razine svijesti o pravima starijih osoba uz suradnju organizacija civilnog društva.⁸⁸ Prepoznaje se i problem nedovoljne i neravnomjerne dostupnosti usluga za starije osobe na cjelokupnom području RH, koji se nastoji riješiti planom povećanja dostupnosti usluga za starije osobe ujednačavanjem dostupnosti kapaciteta za smještaj starijih osoba te razvijanjem usluga za starije osobe koje bi bile usmjerene na zadržavanje starijih osoba u njihovom domu (u suradnji s jedinicama lokalne samouprave).⁸⁹ U suradnji s organizacijama civilnog društva planiraju se osigurati usluge usmjerene na povećanje kvalitete života starijih osoba organiziranjem dnevnih aktivnosti te poticanjem starijih osoba na volontiranje.⁹⁰ Nadalje, planira se i povećanje kvalitete pružanja socijalnih usluga za starije osobe edukacijom i reedukacijom stručnjaka, prikupljanjem, praćenjem i evaluacijom „Upitnika o praćenju pokazatelja kvalitete u domovima za starije“ kod pružatelja usluga za starije osobe te izradom prijedloga mjera unaprjeđenja kvalitete zaštite zdravlja kod pružatelja usluga za starije osobe.⁹¹ Strategija planira i praćenje zdravstvenih potreba i funkcionalnih sposobnosti starijih osoba koje se nalaze na smještaju. Planira se i izrada i dopuna priručnika o aktivnom i zdravom starenju kao i edukacija i reedukacija o aktivnom zdravom starenju, tj. primjeni „Vodiča/14 uputa za aktivno zdravo starenje – hrvatski model“.⁹² Planira se i primjena smjernica pravilne prehrane za starije te izrada prijedloga jelovnika kod

84 *Ibid.*, čl. 11., st. 3.

85 Vidi više na: <http://www.stampar.hr/hr/gerontologija> (30. listopada 2017.).

86 *Op. cit.* u bilj. 79.

87 *Ibid.*, str. 19-20.

88 *Ibid.*

89 *Ibid.*, str. 28-29.

90 *Ibid.*, str. 29.

91 *Ibid.*, str. 29-32.

92 *Ibid.*

pružatelja usluga za starije osobe, uz kontrolu kvalitete gotovih obroka.⁹³ Strategija planira i održavanje regionalnih sastanaka s pružateljima usluga za starije osobe te edukaciju radnika koji skrbe o starijim osobama i jačanje potrebnih kompetencija istih.⁹⁴

5. PROBLEMI S KOJIMA SE SUSREĆU STARIJE OSOBE (S DUŠEVNIM SMETNJAMA)

Spektar problema s kojima se susreću starije osobe, uključujući starije osobe s duševnim smetnjama, širok je. Nabrojati i analizirati ih sve nije cilj ovoga rada, već je to selekcija nekih koje autori smatraju najbitnijima u ovom trenutku, prilikom izbora kojih su uzeta u obzir Izvješća pučke pravobraniteljice RH za 2015.⁹⁵ i 2016. godinu⁹⁶, a koja služe kako bi se osvijestila potreba za donošenjem posebne konvencije koja bi prava starijih osoba regulirala kao zasebnu cjelinu, pritom slijedeći prava koja su već zajamčena regionalnim konvencijama od kojih je ove godine i jedna od njih stupila na snagu.

5.1. Smještaj u domovima za starije i nemoćne osobe i druge usluge socijalne skrbi za starije osobe

Izvješće pučke pravobraniteljice za 2016. (dalje: Izvješće) ukazalo je na nedostatak specijaliziranih odjela za osobe oboljele od Alzheimerove bolesti i drugih demencija u domovima za starije i nemoćne osobe u RH.⁹⁷ Osobe koje boluju od Alzheimerove bolesti i drugih demencija u tim se domovima smještaju u stacionarni dio.⁹⁸ Nadalje se navodi nedostupnost određenih usluga socijalne skrbi, poput pomoći u kući, savjetovanja ili boravka (uredno propisanih Zakonom o socijalnoj skrbi) osobama u određenim, najčešće ruralnim sredinama. Inspekcijski nadzori nad pružateljima socijalnih usluga za starije u 2016. rezultirali su, između ostaloga, izricanjem mjera u privatnim domovima radi održavanja higijene i čistoće prostora.⁹⁹ Izvješće nadalje ukazuje na nedovoljan broj inspekcijskih nadzora nad domovima za starije, prouzročen prije svega potkapacitiranošću odgovorne službe.¹⁰⁰

Neadekvatna briga o štićenicima doma za starije osobe bila je povod za

93 *Ibid.*

94 *Ibid.*, str. 32.

95 Izvješće pučke pravobraniteljice RH za 2015. godinu, Pučka pravobraniteljica RH, 2016., dostupno na: <http://ombudsman.hr/hr/component/jdownloads/send/67-2015/745-izvjesce-pp-2015-pdf> (30. listopada 2017.).

96 Izvješće pučke pravobraniteljice RH za 2016. godinu, Pučka pravobraniteljica RH, 2017., dostupno na: <http://ombudsman.hr/hr/component/jdownloads/send/76-izvjesca-2016/849-izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2016-godinu> (30. listopada 2017.).

97 *Ibid.*, str. 78.

98 *Ibid.*

99 *Ibid.*, str. 80.

100 *Ibid.*

predmet *Dodov protiv Bugarske*.¹⁰¹ ESLJP je utvrdio, između ostalog, povredu prava na život iz članka 2. Konvencije zbog postupaka javnih vlasti koje nisu osigurale utvrđivanje okolnosti nestanka gđe Stoyanove (majke podnositelja), oboljele od Alzheimerove bolesti, koja je nestala iz državnog doma za starije i nemoćne, čime je bilo onemogućeno utvrđivanje odgovornosti odgovornih za njezin nestanak.¹⁰²

ESLJP se bavio i prisilnim smještajem osobe u dom za starije osobe. U predmetu *H.M. protiv Švicarske*¹⁰³ Sud je utvrdio kako nije došlo do povrede prava na slobodu i sigurnost iz članka 5. Konvencije pri prisilnom smještaju podnositeljice u dom za starije i nemoćne osobe od strane države, a koja je prethodno živjela u neprikladnim uvjetima, te zajedno sa sinom odbijala pomoć nadležnih institucija kako bi se osigurali prikladni uvjeti u njihovu vlastitom domu.

Zamjena socijalne usluge pružanja pomoći u domu tijekom noći (radi odlaska na zahod) davanjem inkontinencijskih uložaka bila je predmet odluke ESLJP-a u predmetu *McDonald protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.¹⁰⁴ Podnositeljici je planom skrbi od 24. srpnja 2007. bila propisana „asistencija pri obavljanju nužde, kada je potrebno tijekom noći.“¹⁰⁵ Nešto više od godinu dana nakon donošenja plana skrbi, 21. studenog 2008., lokalno ovlašteno tijelo odlučilo je zamijeniti pomoć u domu davanjem podnositeljici inkontinencijskih uložaka koje bi imala nositi preko noći. Revidiranje samog plana skrbi nastupilo je tek 4. studenog 2009., kada je odlučeno kako su inkontinencijski ulošci praktično rješenje za podnositeljčine probleme. Sud je utvrdio povredu prava na poštivanje privatnog i obiteljskog života iz članka 8. Konvencije za razdoblje između 21. studenog 2008. i 4. studenog 2009., pozivajući se i na odluku Vrhovnog suda Ujedinjenog Kraljevstva koji je prethodno odlučio da, iako nije našao povredu članka 8. EKLJP-a, ukoliko bi ista bila utvrđena, radilo bi se o razdoblju između 21. studenog 2008. i 4. studenog 2009. tijekom kojega skrb o podnositeljici „nije bila u skladu sa zakonom.“¹⁰⁶ Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva, dakle, tvrdio je isključivo kako povreda zakona nije bila takvog intenziteta da uzrokuje povredu članka 8. Konvencije, a ne i da povrede nije bilo. ESLJP je, kako je već navedeno, presudio da je povrede bilo. Važno je kako se i ESLJP složio da nakon 4. studenog 2009. nije više bilo nikakve povrede. ESLJP navodi kako je od tog trenutka zadiranje u prava koja štiti članak 8. Konvencije imalo legitiman interes – ekonomsko blagostanje države i interes drugih korisnika skrbi. Zamjena noćne njege inkontinencijskim ulošcima bila je „potrebna u demokratskom društvu“ i proporcionalna legitimnom cilju.¹⁰⁷ Ovakva je odluka u skladu s prethodnom jurisprudencijom ESLJP-a koji u pitanjima socijalnih, zdravstvenih i inih prava ostavlja državama široku marginu diskrecije.

101 ESLJP, *Dodov v. Bulgaria*, br. 59548/00, presuda od 17. siječnja 2008.

102 *Ibid.*, para. 97 – 98.

103 ESLJP, *H.M. v. Switzerland*, br. 39187/98, presuda od 26. veljače 2002.

104 ESLJP, *McDonald v. the United Kingdom*, br. 4241/12, presuda od 20. svibnja 2014.

105 *Ibid.*, para. 8.

106 *Ibid.*, para. 24.

107 *Ibid.*, para. 53.

5.2. Zdravstvena zaštita starijih osoba u ruralnim sredinama

U ruralnim sredinama postoji i problem s kvalitetom zdravstvene zaštite, koja je često ispod razine u urbanim dijelovima RH, a često im je nedostupan i liječnik obiteljske medicine.¹⁰⁸ Pravo na zdravstvenu zaštitu propisano je u članku 3. Zakona o zdravstvenoj zaštiti¹⁰⁹ koji propisuje da „svaka osoba ima pravo na zdravstvenu zaštitu i na mogućnost ostvarenja najviše moguće razine zdravlja(...)“.¹¹⁰ Potrebno je osobama u ruralnim područjima osigurati veću razinu zdravstvene zaštite kako bi ju mogli ostvarivati pod, barem približno, jednakim uvjetima kao i drugi stanovnici RH, uzimajući u obzir činjenicu da zbog iseljavanja mlađe populacije iz ruralnih krajeva starije osobe na navedenim područjima češće ostaju prepuštene same sebi. Navedeni problem nije jedinstven za Republiku Hrvatsku, te bi adresiranje istog kroz zasebnu Konvenciju o pravima starijih osoba zasigurno potaknulo države na njegovo rješavanje.

5.3. Starije osobe (s duševnim smetnjama) u kaznenom postupku

Udio osoba starijih od 60 godina u zatvorskoj populaciji RH iznosio je u 2015. godini 7.98 %.¹¹¹ Starije osobe u zatvorima smještene su zajedno s općom populacijom, a niti jedan zatvor nema prilagođenu infrastrukturu za njih, niti su programi u zatvorskom sustavu osmišljeni sa starijim osobama na umu¹¹², iako Zakon o izvršavanju kazne zatvora¹¹³ izričito propisuje u članku 74. stavku 1. kako „smještaj zatvorenika treba odgovarati zdravstvenim, higijenskim i prostornim zahtjevima, te klimatskih prilikama“, a u članku 75. propisuje da se „zatvorenici – osobama s invaliditetom osigurava [se] smještaj primjeren vrsti i stupnju njihove invalidnosti“. Nadalje, čl. 78. st. 1. istog Zakona propisuje da se zatvorenici osiguravaju obroci koji kakvoćom i količinom zadovoljavaju prehrambene i higijenske standarde, a primjereni su, između ostaloga, i dobi zatvorenika.

Neprikladni uvjeti izdržavanja zatvorske kazne bili su predmet odlučivanja ESLJP u predmetu *Farbuths protiv Latvije*.¹¹⁴ Podnositelj, osuđen za kaznena djela zločina protiv čovječnosti i genocida, osuđen je na zatvorsku kaznu u trajanju od pet godina. Njegovo zdravstveno stanje bilo je iznimno loše – patio je od, između

108 *Op. cit.* u bilj. 95., str. 87.

109 Zakon o zdravstvenoj zaštiti, NN, br. 150/08, 71/10, 139/10, 22/11, 84/11, 154/11, 12/12, 35/12, 70/12, 144/12, 82/13, 159/13, 22/14, 154/14, 70/16.

110 O pravu na zdravstvenu zaštitu u EKLJP-u i Europskoj socijalnoj povelji, v.: Marochini, M., Council of Europe and the right to healthcare - is the European Convention on Human Rights appropriate instrument for protecting the right to healthcare?, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 34., br. 2., 2013., str. 729- 760.

111 Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2015. godinu, Ministarstvo pravosuđa RH, Uprava za zatvorski sustav, dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2016/14%20sjednica%2014%20Vlade//14%20-%209.pdf> (30. listopada 2017.).

112 *Op. cit.* u bilj. 94, str. 155-156.

113 Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN, br. 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13.

114 ESLJP, *Farbuths v. Latvia*, br. 4672/02, presuda od 2. prosinca 2004.

ostalog, spondiloze s deformacijom kralježnice, osteoartritis, visokog krvnog tlaka, kroničnog kardiovaskularnog nedostatka, a koje je stanje zahtijevalo neprekidan nadzor i njegu. Neovisno o tome, bio je poslan na izvršavanje kazne, gdje je odmah po dolasku bio primljen u zatvorsku bolnicu. Podnositelj je u zatvorskoj bolnici i ostao do puštanja na slobodu do kojega je došlo nakon jedne godine, devet mjeseci i 13 dana, i to nakon saznanja da je, između ostaloga, u zatvoru obolio od *diabetes melitusa* i nepravilne opskrbe mozga krvlju. Sud je u svojoj odluci posebno istaknuo činjenicu da je podnositelj počeo izdržavati kaznu zatvora u dobi od 84 godine te da je već tada bio paraplegičar i invalid s poteškoćama koji nije mogao ustati, sjesti, kretati se, oblačiti ili obavljati higijenu bez pomoći druge osobe.¹¹⁵ Sud ističe kako, kada država odlučuje lišiti slobode osobu s takvim problemima i smjestiti ju u zatvorski sustav, ona mora osigurati da su uvjeti smještaja u skladu s posebnim potrebama zatvorenika.¹¹⁶ O podnositelju su se za vrijeme izdržavanja kazne brinuli bolničari, a izvan njihova radnog vremena, na dobrovoljnoj osnovi, drugi zatvorenici.¹¹⁷ Sud je, uzimajući u obzir dob, ranjivost i stanje podnositelja, ustvrdio da njegovo lišenje slobode nije bilo prikladno. Situacija u koju je bio stavljen uzrokovala mu je trajnu tjeskobu i osjećaj inferiornosti i poniženja toliko akutan da se treba shvatiti kao ponižavajuće postupanje u smislu članka 3. Konvencije.

Zatvaranje starije osobe u pritvor bilo je predmet slučaja *Vasileva protiv Danske*.¹¹⁸ Podnositeljica u dobi od 67 godina, vozeći se javnim prijevozom, na zahtjev kontrolnog osoblja nije predočila voznu kartu, na što joj je djelatnik kontrolnog osoblja želio izdati prekršajnu kartu. Na zahtjev djelatnika podnositeljica nije željela predočiti osobne dokumente kako bi joj se utvrdio identitet, zbog čega je pozvana policija. Podnositeljica nije odala identitet ni policiji, te je shodno tome privedena. Prema policijskim izvještajima, u svakom pokušaju komunikacije tijekom podnositeljčina lišenja slobode ista je „vrištala“ i odbijala otkriti svoj identitet.¹¹⁹ Dvanaest sati nakon pritvaranja podnositeljica je otkrila svoj identitet te je odmah puštena na slobodu, nakon čega je odmah hospitalizirana na tri dana zbog visokog krvnog tlaka.¹²⁰ Dansko zakonodavstvo nije precizno određivalo koliko može trajati pritvaranje zbog utvrđivanja identiteta, osim da treba biti kratko.¹²¹ Sud nije pronašao povredu prava na slobodu i sigurnost iz članka 5. Konvencije u pogledu samog pritvaranja podnositeljice zbog utvrđivanja identiteta, pritom uzimajući u obzir i njezinu dob i zdravstveno stanje, no i činjenicu da su policijske vlasti procijenile njezinu dob na 60 godina te kako nisu mogli znati za njezine probleme s krvnim tlakom. Međutim, Sud je pronašao povredu članka 5. Konvencije u pogledu trajanja pritvaranja, uzimajući u obzir (malu) težinu povrede prava, kao i osobne okolnosti podnositeljice, utvrđujući da je trajanjem pritvora narušeno načelo proporcionalnosti.¹²²

115 *Ibid.*, para. 56.

116 *Ibid.*, para. 51- 52.

117 *Ibid.*, para. 41.

118 ESLJP, *Vasileva v. Denmark*, br. 52792/99, presuda od 25. rujna 2003.

119 *Ibid.*, para. 11.

120 *Ibid.*, para. 8- 9.

121 *Ibid.*, para. 23.

122 *Ibid.*, para. 41- 43.

O smještaju starijih osoba s fizičkim i/ili duševnim poteškoćama u zatvoru ESLJP je odlučivao u još slučajeva, najčešće nalazeći povredu zabrane mučenja iz članka 3. Konvencije.¹²³ Važno je napomenuti kako narušenost zdravlja mora biti određenog (dovoljno velikog) intenziteta kako bi smještaj u zatvor neprilagođen za takvu osobu konstituirao povredu članka 3. Konvencije.

5.4. Lišenje poslovne sposobnosti

Kod lišenja osobe poslovne sposobnosti u zakonodavstvu RH došlo je do napretka donošenjem novog Obiteljskog zakona 2015. godine, u kojem je implementirana i odluka ESLJP u predmetu *X. i Y. protiv Hrvatske*¹²⁴. Podnositeljice zahtjeva, majka (X) i kćer (Y), živjele su zajedno sve do 2006. kada je X, majka druge, smještena u dom za starije i nemoćne osobe zbog svoje starosti i bolesti posebnog skrbnika¹²⁵ kojega joj je dodijelio Centar za socijalnu skrb (CZS) na temelju činjenice da zbog svoje dobi i zdravstvenog stanja nije mogla sama zastupati svoje interese u postupku smještaja u dom. Stav je CZS-a i posebnog skrbnika bio kako Y, kćer od X, nije mogla o istoj brinuti adekvatno zbog svojeg zdravstvenog stanja - muskularne distrofije. Psihijatrijsko vještačenje temeljeno na prethodnim liječničkim nalazima i razgovoru s pacijenticom utvrdio je kako je X stara i nemoćna osoba koja boluje od psiho-organskih promjena i demencije te zahtijeva cjelodnevnu skrb i njegu druge osobe. Posebni skrbnik predložio je da se X liši poslovne sposobnosti i da joj se postavi skrbnik, pritom usput napominjući kako se Y često ponašala čudno, pokazujući nezadovoljstvo, te se zaključavala u dom i odbijala hranu. Postupak lišenja poslovne sposobnosti započet je 2008. te je za skrbnika X postavljena njezina nećakinja. Y se žalila kako niti njoj niti njezinoj majci X nije dostavljena odluka o lišenju poslovne sposobnosti, kao i da navedena nećakinja nije primjereni skrbnik, već bi to bila ona. Glavna sestra u domu potvrdila je, pak, kako je X primila odluku te je primitak potvrdila otiskom prsta. U međuvremenu, tijekom postupka, X je opunomoćila Y na zastupanje u postupku lišenja poslovne sposobnosti, što je potvrdila potpisom. U postupku je Y tvrdila da se psihijatrijsko vještačenje treba odbaciti s obzirom na to da se temelji na starim medicinskim nalazima i 20-minutnom razgovoru s X, i to poslijepodne kada je bila dezorijentirana zbog lijekova. Također je zahtijevala izuzeće suca zbog pristranosti. Zahtjevi su joj odbačeni jer je predsjednik suda ustvrdio da nije stranka u postupku. Sud je lišio X poslovne sposobnosti te postavio nećakinju za njezina skrbnika. Odluka nije uručena niti X niti Y. X je od Općinskog suda koji ju je lišio poslovne sposobnosti, tražila da dostavi odluku Y, zahtjevi koji je potpisala vlastoručno punim imenom i prezimenom, međutim na isti nije dobila odgovor.

Nedugo nakon lišenja X poslovne sposobnosti, CZS je započeo s postupkom lišenja poslovne sposobnosti Y. U svom podnesku Općinskom sudu CZS je naveo njezino stanje muskularne distrofije, ponašanje nakon smještaja njezine majke u dom, povijest psihijatrijske hospitalizacije zbog reaktivne depresivne psihoze (12

123 Vidi npr. predmet ESLJP, *Contrada v. Italy* (no. 2), br. 7509/08, presuda od 11. veljače 2014.

124 ESLJP, *X. and Y. v. Croatia*, br. 5193/09, presuda od 3. studenog 2011.

125 V. čl. 241. Obiteljskog zakona.

godina ranije), posesivno ponašanje prema majci (glavna sestra u domu u kojem je X bila smještena napravila je službenu zabilješku o ponašanju Y – opisujući stalne primjedbe na skrb koju je njezina majka X primala, interferenciju u poslove osoblja, posjete dva puta dnevno i ostajanje po više od dva sata), itd. Sudu je u postupku priloženo mišljenje psihijatrijskog vještaka temeljeno na telefonskom razgovoru s Y koji je predložio potpuno lišenje poslovne sposobnosti. U postupku je saslušana na sudu, gdje je tvrdila da je sposobna brinuti se o svojim pravima i interesima te da ni sama ne može zamisliti kakve bi bile posljedice po nju ako bi ju se lišilo poslovne sposobnosti. Psihijatrijski vještak podnio je još jedan nalaz kasnije u postupku gdje je ponovio svoje prethodno stajalište. Nalaz nije bio temeljen na novom razgovoru s Y. U vrijeme donošenja presude ESLJP-a postupak lišenja poslovne sposobnosti Y još je bio u tijeku.

ESLJP je u svojoj presudi istaknuo kako je sud, a ne psihijatar, taj koji treba ocijeniti sve dokaze i lišiti ili ne lišiti osobu poslovne sposobnosti. Pozivajući se na prethodnu presudu u predmetu *Shtukaturov protiv Rusije*¹²⁶, ESLJP je istaknuo kako bi sud, u slučajevima kada odlučuje o stvarima koje mogu imati dalekosežne posljedice na osobni život osobe u pitanju, poput lišenja poslovne sposobnosti, u načelu trebao imati osobni kontakt s predmetnom osobom. U presudi se ističe da je, iako je u nalazu psihijatrijskog vještaka stajalo kako smisleni kontakt s prvom podnositeljicom nije bio moguć, sudac općinskog suda koji je vodio postupak istu svejedno trebao osobno saslušati kako bi provjerio da nalaz vještaka nije arbitraran. Posebno se ističe činjenica kako države pri brizi o starijim i nemoćnim građanima imaju na raspolaganju druge, blaže mjere od lišenja poslovne sposobnosti te da se lišenje poslovne sposobnosti treba koristiti samo u iznimnim slučajevima. Na temelju činjenice da je punomoć kojom je X ovlastila Y na zastupanje u postupku u potpunosti ignorirana od strane nadležnog suda, zbog čega druga podnositeljica nije uopće niti bila pozivana da sudjeluje kao stranka u postupku, a zbog čega njezini podnesci sudu, iako iznimno važni, nisu uopće bili razmatrani, te na temelju činjenice da odluka o lišenju poslovne sposobnosti nije bila dostavljena X (niti Y), Sud je ustvrdio povredu prava na pošteno suđenje iz članka 6. Konvencije.

U pogledu postupka lišenja poslovne sposobnosti Y, Sud je ustvrdio kako je došlo do povrede prava na poštovanje privatnog života iz članka 8. Konvencije. U presudi se ističe kako je za pokretanje postupka lišenja poslovne sposobnosti neke osobe CZS trebao zahtjev potkrijepiti uvjerljivim činjenicama, a da je u predmetnom slučaju takav postupak pokrenut na temelju nalaza psihijatra koji je s Y razgovarao samo jednom, i to telefonski. S obzirom na to da je CZS, u saslušanju Y od iste saznao da redovito posjećuje svog liječnika obiteljske medicine, redovito plaća račune, i sl. ESLJP je zaključio kako niti prije pokretanja postupka niti tijekom istoga nije bilo dokaza koji bi ustvrdili da Y šteti sebi ili drugima. Pokretanje postupka lišenja sposobnosti, prema stajalištu ESLJP-a, nije poštovalo zakonske zahtjeve, nije imalo legitiman cilj i nije bilo potrebno u demokratskom društvu.

U novom Obiteljskom zakonu iz 2015. promijenjene su postupovne odredbe

126 ESLJP, *Shtukaturov v. Russia*, br. 44009/05, presuda od 27. ožujka 2008.

o lišenju poslovne sposobnosti. Tako je u starom Obiteljskom zakonu iz 2003.¹²⁷ u članku 326. stavku 3. bilo propisano: *Sud će nastojati saslušati osobu o kojoj se provodi postupak. Ako se ta osoba nalazi u psihijatrijskoj ustanovi ili je smještena u socijalnu ustanovu, saslušat će se u pravilu u toj ustanovi.* U novom Obiteljskom zakonu iz 2015. u čl. 498. st. 3. i 4. stoji: (3) *Sud će saslušati osobu u odnosu na koju se provodi postupak. Ako se ta osoba nalazi u psihijatrijskoj ustanovi, ustanovi socijalne skrbi ili je zbog lišenja slobode unutar zatvorskog sustava, saslušat će se u pravilu u toj ustanovi.* (4) *Ako sud utvrdi da saslušanje osobe nije moguće s obzirom na njezino zdravstveno stanje, dužan je o tome sastaviti bilješku u spisu i navesti razloge nemogućnosti saslušanja.*

Novi Obiteljski zakon svakako pruža osobama koje se lišava poslovne sposobnosti, a to su najčešće starije osobe s duševnim smetnjama, bolja postupovna prava. Za razliku od odredbe da će sud „nastojati“ saslušati osobu o kojoj se provodi postupak, koju je teško shvatiti imperativno u smislu da sud mora saslušati svaku osobu, nova odredba po kojoj „će [sud] saslušati“ takvu osobu sadrži takav imperativ. Uz to, ako sud ne saslušava osobu u odnosu na koju se provodi postupak, obavezan je isto obrazložiti u spisu. Također, novi Obiteljski zakon iz 2015. *explicite* isključuje mogućnost potpunog lišenja poslovne sposobnosti,¹²⁸ što je u skladu s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom.

5.5. *Visina mirovine*

U jurisprudenciji ESLJP-a pojavilo se pitanje može li nedostatna visina mirovine predstavljati povredu prava Konvencije u predmetima *Larioshina protiv Rusije*¹²⁹ te *Budina protiv Rusije*¹³⁰, i to članka 3., kojim se propisuje zabrana mučenja, odnosno zabrana mučenja te nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja odnosno kazni. Oba su slučaja proglašena nedopuštenim, međutim, ESLJP je u svojim odlukama o nedopustivosti oba slučaja iznio mišljenja koja mogu ukazivati na buduću praksu i shvaćanje ESLJP-a o pitanju visina mirovina. Tako je u predmetu *Larioshina protiv Rusije* Sud istaknuo kako bi u potpunosti nedostatna visina mirovine i ostalih socijalnih povlastica na koje osoba ima pravo u skladu s domaćim zakonima mogla, u načelu, povući pitanje povrede članka 3. Konvencije. Međutim, sud ističe kako iz činjeničnog stanja nije razvidno da je visina mirovine podnositeljice u predmetnom slučaju uzrokovala takvu povredu njezina fizičkog ili psihičkog zdravlja koja bi dosegla minimalnu razinu povrede nužnu kako bi se povreda smatrala povredom članka 3. Konvencije. U predmetu *Budina protiv Rusije* ESLJP je bio sličnog stava, međutim ovaj put koristeći pojam ljudskog dostojanstva, i to u smislu da se tužba odbija na temelju toga što nije dokazano da je visina podnositeljčine mirovine i ostalih socijalnih povlastica koje su joj bile dostupne bila nedovoljna da se podnositeljicu zaštititi od štete po psihičko ili fizičko zdravlje ili da ju se zaštititi od stavljanja u stanje

127 Obiteljski zakon iz 2003., NN, br. 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11, 61/11, 25/13, 05/15.

128 Obiteljski zakon, čl. 234., st. 2.

129 ESLJP, *Larioshina v. Russia*, br. 56869/00, odluka o dopustivosti od 23. travnja 2004.

130 ESLJP, *Budina v. Russia*, br. 45603/05, odluka o dopustivosti od 18. lipnja 2009.

degradacije nekompatibilno s ljudskim dostojanstvom.

Kako je već rečeno, upravo je i pozivanje na ljudsko dostojanstvo i njegovo očuvanje u fokusu kada govorimo o potrebi donošenja posebne Konvencije UN-a o pravu starijih osoba.

6. ZAKLJUČAK: KONVENCIJA UN-A O PRAVIMA STARIJIH OSOBA

Prema procjenama koje su dane 1995. godine u Općem komentaru br. 6 o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima starijih osoba jasno je bilo izrečeno kako je ... *starija populacija najbrže rastući dio društva. Do 2015. više od 1,2 milijarde ljudi bit će staro 60 ili više godina, a više od 70% njih biti će u onome što trenutno smatramo zemljama u razvoju.*¹³¹ Starije osobe, sa svojim posebnostima i problemima s kojima se susreću te potrebama čije ispunjavanje im treba omogućiti, trenutno nisu dovoljno zaštićeni postojećim instrumentima na bilo kojoj razini, međunarodnoj, regionalnoj ili nacionalnoj. Pozitivne pomake, poput Interameričke konvencije ili Protokola Afričke unije treba pohvaliti, međutim dovoljan je jedan pogled na popis država u kojima su na snazi/ratificirane/potpisane, kako bismo shvatili da ti instrumenti, barem zasad, nisu puno više od proklamacija tijela koja su ih donijela, pozitivnih, ali ipak proklamacija. Na europskoj razini doprinos pravima starijih osoba svakako daje EKLJP koja, iako ih ne spominje *explicite*, razvija zaštitu starijih osoba kroz jurisprudenciju Europskog suda za ljudska prava.¹³² Međutim, prava starijih osoba time su ovisna o tome kako Sud interpretira Konvenciju, a koji se često suzdržava od uključivanja u politike socijalne skrbi i zdravstvene zaštite država potpisnica – dva područja koja su iznimno važna za starije osobe. Europska socijalna povelja (revidirana) pruža dobar temelj za prava starijih osoba, međutim, u ovom trenutku, njezini su doseg i provedivost uvelike ograničeni.

Međunarodna zajednica, bez obzira na glasove skeptika, počinje prepoznavati potrebu zaštite starijih osoba, kao jedne od ranjivih skupina društva, jednom sveobuhvatnom konvencijom na međunarodnoj razini, prije svega kroz rad UN-ove Radne skupine o starenju. Nakon izrade prijedloga konvencije, a koji bi kao podlogu trebao imati rješenja iz Interameričke konvencije, Protokola Afričke unije i Europske socijalne povelje, međunarodna zajednica treba osigurati njezinu što širu prihvaćenost, kako bi starijim osobama napokon bila jasno definirana i priznata njihova specifična prava. Cilj je to s čijim ostvarenjem svijet već uvelike kasni. Svakako bi kao dodatan uzor trebala poslužiti i Konvencija o pravima osobama s invaliditetom koja je „zaokret s medicinskog modela invalidnosti u model temeljen na ljudskim pravima“.¹³³ Kako nadalje ističu *Doron i Apter: Pozitivni potencijali poništavaju one negativne. Ne tvrdimo kako bez konvencije o pravima starijih osoba istima ne bi mogla biti osigurana prava ili kako bi takva konvencija bila svojevrsna*

131 *Op. cit.* u bilj. 24., para 1.

132 *Op. cit.* u bilj. 61.

133 Kanter, *op. cit.*, str. 549.

panaceja. Međutim, na temelju povijesnog iskustva, tvrdimo kako bi takva konvencija mogla koristiti kao čvrst temelj za proces koji bi donio stvarnu pozitivnu promjenu za starije osobe diljem svijeta, pogotovo u regijama i državama kojima nedostaju pravni mehanizmi kojima bi osigurale temeljna ljudska prava za svoje starije osobe. Konačno, konvencija može potencijalno postati snažan alat za inkluziju i integraciju prava u nacionalne i međunarodne socijalne politike prema starijoj populaciji.¹³⁴ Iskustvo koje su donijele Konvencija o pravima djece i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom u poboljšanju položaja svojih ciljanih zaštitnih skupina podržavaju taj stav. U tom smislu treba naglasiti ipak i sljedeće: *Opća konvencija (o pravima starijih osoba) trebat će uvažiti standarde zaštite ljudskih prava diljem svijeta, te će samo dijelom uključivati europske osobitosti. Vrijedi podsjetiti se kako su i Konvencija o pravima djeteta i Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. bile kritizirane što ignoriraju stvarnost u određenim dijelovima svijeta, te što primjenjuju zapadne vrijednosti na društva potpuno drugačijih tradicija. Prema kritičarima, te konvencije su bile slijepe na multikulturalizam i nisu uključivale zaštitu razlika unutar grupa.*¹³⁵ Stoga treba pohvaliti Protokol Afričke unije koji specificira pojačanu potrebu zaštite starijih i započinje između ostalog i sljedećim riječima u svoj preambuli: ... *uzimajući u obzir osobine afričkih tradicija, vrijednosti i praksi koje trebaju inspirirati i karakterizirati zajedničku društvenu i javnu brigu i potporu, poštovanje prema starijim članovima društva, te prenošenje znanja na mlađe grupe društva.*

Valja pozdraviti Interameričku konvenciju o pravima starijih osoba kao i Protokol Afričke unije i kako smo naveli, inkorporirati tamo navedena prava u Konvenciju UN-a o pravima starijih osoba, pristupajući im s aspekta zaštite ljudskih prava starijih osoba, a ne s aspekta pružanja samo dodatne socijalne ili medicinske zaštite. Stoga smo mišljenja da ona mora sadržavati, *inter alia*, i sljedeće odredbe:

- formalnopravni nastup starije dobi mora ovisiti o prosječno očekivanom životnom vijeku na određenom području, Svjetska zdravstvena organizacija mora ga revidirati svakih pet godina posebnim dokumentom za svako područje,
- zabranu diskriminacije na temelju dobi, uz pozitivnu diskriminaciju u pogledu obveze država na kreiranje politika skrojenih za starije osobe,
- pravo na autonomiju¹³⁶, život i dostojanstvo u starijoj dobi,

134 Doron, I. i Apter, I., *International Rights of Older Persons: What Difference Would a New Convention Make to Lives of Older People?*, *Marquette Elder's Advisor*, vol. 11, br. 2, čl. 7., str. 367- 385.

135 Mikołajczyk, *op. cit.*, str. 524.

136 Prema *op. cit.* u bilj. 16., str. 219: *Actions that will be important in enabling autonomy include: legislating to protect the rights of older people (for example, by protecting them from elder abuse), supporting older people in becoming aware of and enjoying their rights, and creating mechanisms that can be used to address breaches of their rights, including in emergency situations; providing services that facilitate functioning, such as assistive technologies, and community-based or home-based services; providing mechanisms for advance care planning and supported decision-making that enable older people to retain the maximum level of control over their lives despite a significant loss of capacity; creating accessible opportunities for lifelong learning and growth.*

- posebnu zaštitu starijih žena,
- posebnu zaštitu starijih osoba s invaliditetom,
- pravo na neovisnost i slobodu od utjecaja drugih,
- pravo na sudjelovanje u političkom, društvenom i kulturnom životu,
- zabranu zlostavljanja, mučenja te okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, s naglaskom na njezinu zabranu u ustanovama socijalne i zdravstvene skrbi,
- pravo na vlasništvo i imovinu
- pravo na davanje informiranog pristanka u svim postupcima vezanim za zdravlje¹³⁷ i određene postupke u socijalnoj skrbi (npr. smještaj u dom),
- pravo na zdravstvenu skrb i zdravlje, uključujući pravo na dugotrajnu skrb,
- pravo na slobodu misli i izdržavanja,
- pravo na rad,
- pravo na cjeloživotno obrazovanje,
- pravo na prilagođen pristup i olakšanu mobilnost,
- obvezu država na provođenje programa s ciljem povećanja međugeneracijske tolerancije te edukacije mlađih generacija o potrebama starijih, jednako vrijednih članova društva,
- uspostavljanje nadzornog mehanizma (Odbor za prava starijih osoba), analogno Odboru za prava djece koji nadzire primjenu Konvencije o pravima djece, ali i radi ostvarivanja međugeneracijskog dijaloga te osnivanje pučkog pravobranitelja za zaštitu prava starijih osoba i
- obveze starijih osoba na prenošenje svojih znanja na mlade (vezno uz pravo na rad starijih osoba).¹³⁸

Sva ova prava mogu se propisati i na regionalnoj razini, stoga eventualna sporost donošenja konvencije na međunarodnoj razini ne smije značiti da se ona ne mogu prije njezina donošenja propisati i na regionalnoj razini, za što bi se RH trebala zalagati unutar Europske unije i Vijeća Europe, kao što je to učinjeno i Interameričkom konvencijom i Afričkim protokolom.

Valja pozdraviti i najnoviju Lisabonsku ministarsku deklaraciju UN-ovog Ekonomskog vijeća za Europu¹³⁹ od 22. rujna 2017. godine: “*A Sustainable Society for All Ages: Realizing the potential of living longer*“, koja upravo aktivno starenje stavlja u središte pristupa prema starijim osobama (t. 5. (b)) te daje smjernice kako

137 Starije osobe imaju svoje specifične zdravstvene potrebe prema kojima se liječnici trebaju odnositi s povećanom brigom i pažnjom, uzimajući pritom u obzir vulnerabilnost starije populacije, obilježja gerijatrijskih bolesnika, njihovu dob, kao i smanjenu mogućnost samostalnog funkcioniranja, ovisno o svakoj pojedinoj starijoj osobi.

138 Vidjeti oko prijedloga i: The John Hopkins University School of Advanced International Studies, International Human Rights Clinic, *The Protection of Elderly, The Model Law*, Spring 2012. te *Strengthening Older People’s Rights: Towards a UN Convention, A Resource for Promoting dialogue on creating a new UN Convention on the Rights of Older Persons*, Coalition to Strengthen the Rights of Older Persons, dostupno na: <https://social.un.org/ageing-working-group/documents/Coalition%20to%20Strengthen%20the%20Rights%20of%20Older%20People.pdf> (30. listopada 2017.).

139 Dostupno na: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Ministerial_Conference_Lisbon/Documents/2017_Lisbon_Ministerial_Declaration.pdf (30. listopada 2017.).

razviti potencijal koje starije osobe imaju i zaslužuju (t. 12.-18.). Deklaracija, osim toga, u svojoj točki 35. navodi kako prepoznaje odnos između starenja stanovništva i ekonomskog, društvenog i društvenog života, razvoja okoliša i podupire predanost Agendi 2030. Ujedinjenih naroda i Ciljevima održivog razvoja (*Sustainable Development Goals*), uključujući cilj ukidanja siromaštva u svim njegovim oblicima svugdje, osiguravajući zdrave živote i promicanje dobrobiti u svim godinama, postizanje ravnopravnost spolova, promicanje pune i produktivne zaposlenosti i pristojnog rada za sve, kao i pristup mogućnostima cjeloživotnog učenja i stvaranja gradova i naselja koja su uključujuća, sigurna, otporna i održiva za osobe svih životnih dobi.

Zaključno, ističemo kako smatramo potrebnim da Republika Hrvatska, kao i Europska unija, podupru i aktivno doprinesu izradi Konvencije UN-a o pravima starijih osoba. Koristi koje će takva konvencija donijeti su iznimne, počevši od zaštite prava i interesa starijih do edukacije opće populacije o pravima starijih. Konvencija je već trebala biti donesena te svaki dan odugovlačenja znači i dan odugovlačenja pružanja adekvatne zaštite jednoj značajnoj ranjivoj skupini našeg društva. Ne smije se zaboraviti niti edukativna funkcija koju bi konvencija imala u smislu razumijevanja važnosti položaja starijih osoba u društvu. Iskustvo koje nam daju Konvencija o pravima djece i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom su iznimno bitne i trebalo bi ih primijeniti na zaštitu prava starijih osoba.

LITERATURA

1. Borg, P. P. i dr. (ur.), *Active ageing and solidarity between generations, A statistical portrait of the European Union 2012*, Eurostat, European Union, 2012.
2. Craven, M., *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: A Perspective on its Development*, Oxford, Clarendon Press, 1995.
3. De Hert, P. i Mantovani, E., *Specific Human Rights for Older Persons?*, *European Human Rights Law Review*, vol. 4., str. 398 – 418.
4. Doron, I. i Apter, I., *International Rights of Older Persons: What Difference Would a New Convention Make to Lives of Older People?*, *Marquette Elder's Advisor*, vol. 11, br. 2., čl. 7., str. 367 – 385.
5. *Elderly people and the European convention on human rights (Factsheet)*, Europski sud za ljudska prava, 2016., dostupno na: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Elderly_ENG.pdf (30. listopada 2017.).
6. Grozdanić, V. (ur.), *Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama*, Pravni fakultet Sveučilišta, Rijeka, 2015.
7. *Izješće o stanju i radu kaznonica, zatvora i odgojnih zavoda za 2015. godinu*, Ministarstvo pravosuđa RH, Uprava za zatvorski sustav, dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/2016/14%20sjednica%2014%20Vlade//14%20-%209.pdf> (30. listopada 2017.).
8. *Izješće pučke pravobraniteljice RH za 2015. godinu*, Pučka pravobraniteljica RH, 2016., dostupno na: <http://ombudsman.hr/hr/component/jdownloads/send/67-2015/745-izvjesce-pp-2015-pdf> (30. listopada 2017.).
9. *Izješće pučke pravobraniteljice RH za 2016. godinu*, Pučka pravobraniteljica RH, 2017., dostupno na: <http://ombudsman.hr/hr/component/jdownloads/send/76-izvjesca-2016/849-izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2016-godinu> (30. listopada 2017.).
10. Kanter, A., *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and*

- its Implication for the Rights of Elderly People Under International Law, *Georgia State University Law Review*, vol. 25., br. 3., 2009., str. 527 – 573.
11. Konačni prijedlog Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Ministarstvo pravosuđa RH, svibanj 2014., dostupno na: <http://www.sabor.hr/konacni-prijedlog-zakona-o-zastiti-osoba-s-dusevni> (30. listopada 2017.)
 12. Lasswell, H. D. i McDougal, M. S., Legal education and public policy: Professional training in the public interest, *Yale Law Journal*, vol. 52., 1943., str. 203- 295.
 13. Marochini, M., Council of Europe and the right to healthcare - is the European Convention on Human Rights appropriate instrument for protecting the right to healthcare?, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 34., br. 2., 2013., str. 729- 760.
 14. Mikolajczyk, B., Is the ECHR ready for global ageing?, *The International Journal of Human Rights*, vol. 17., br. 4., 2013., str. 511 – 529.
 15. Muoio, D., Japan is running out of people to take care of the elderly, so it's making robots instead, *Business Insider*, 20. studenog 2015., dostupno na: <http://www.businessinsider.com/japan-developing-carebots-for-elderly-care-2015-11> (30. listopada 2017.)
 16. People in the EU – statistics on an ageing society, Eurostat, lipanj 2015., dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_in_the_EU_%E2%80%93_statistics_on_an_ageing_society (30. listopada 2017.)
 17. Popis stanovništva 2001., Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2001/Popis/H01_04_01/H01_04_01.html (30. listopad 2017.)
 18. Popis stanovništva 2011., Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_18/H01_01_18.html (30. listopad 2017.)
 19. Population structure and ageing, Eurostat, dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing#Further_Eurostat_information (30. listopad 2017.)
 20. Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2016., Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-01_01_2017.htm (30. listopad 2017.)
 21. Regional Dimensions of the Ageing Situation, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2008.
 22. Rešetar Čulo, I., Zaštita prava starijih osoba u Europi: trenutno stanje, nedostaci i izazovi, *Pravni vjesnik*, vol. 30., br. 2., 2014., str. 117- 135.
 23. Rodrigez-Pinzon, D. i Claudia, M., The International Human Rights Status of Elderly Persons, *American University Interantional Law Review*, vol. 18., br. 4., 2003., str. 915-1008.
 24. Roksandić, S., Babić, T., Budić, N., Zdravstvena prava za starije osobe u Republici Hrvatskoj, *Medicus, Gerijatrija*, vol. 14., br. 2., listopad 2005., str. 313-322.
 25. Rusac, S., Zlostavljanje i zanemarivanje starijih osoba u obitelji u: Tomek-Roksandić, S. i dr. (ur.), Četiri stupnja gerijatrijske zdravstvene njege sa sestrinskom dokumentacijom i postupnikom opće/obiteljske medicine u domu za starije osobe, Referentni centar Ministarstva zdravlja RH za zaštitu zdravlja starijih osoba, Zagreb, 2012.
 26. Strategija socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020., Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku Republike Hrvatske, Zagreb, 2017., dostupno na: <http://www.mspm.hr/UserDocsImages/Vijesti2017/Strategija%20socijalne%20skrbi%20za%20starije%20osobe%20u%20RH%20za%20razdoblje%20od%202017.-2020.%20g.pdf> (30. listopada 2017.)
 27. Strengthening Older People's Rights: Towards a UN Convention, A Resource for Promoting dialogue on creating a new UN Convention on the Rights of Older Persons, Coalition to Strengthen the Rights of Older Persons, dostupno na: <https://social.un.org/ageing-working-group/documents/Coalition%20to%20Strengthen%20the%20Rights%20of%20Older%20People.pdf> (30. listopada 2017.)
 28. The 2012 Ageing Report, Europska komisija, 2012., dostupno na: <http://ec.europa.eu/>

- economy_finance/publications/european_economy/2012/pdf/ee-2012-2_en.pdf (30. listopad 2017.)
29. The John Hopkins University School of Advanced International Studies, International Human Rights Clinic, The Protection of Elderly, The Model Law, Spring 2012
 30. The World Health Report 2001 – Mental Health: New Understanding, New hope, Svjetska zdravstvena organizacija, 2001., dostupno na: http://www.who.int/whr/2001/en/whr01_en.pdf?ua=1 (30. listopada 2017.)
 31. Tomek-Roksandić S. i dr., Zaštita zdravlja starijih osoba u Hrvatskoj – gerontološkojavnozdravstveni menadžment, Gerontološki simpozij „Zdravstveni prioriteti u brizi za osobe starije životne dobi“ – pregled radova i sažetaka, Nastavni zavoj za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije, Opatija, 2015., str. 15 – 26, dostupno na: http://www.stampar.hr/sites/default/files/Aktualno/Dogadjanja/pregled_radova_i_sazetaka.pdf (30. listopada 2017.)
 32. Van Bueren, G., Geraldine Van Bueren QC: the case for a convention, dostupno na: <https://www.ageinternational.org.uk/policy-and-research/human-rights/Geraldine-Van-Bueren-QC/> (30. listopada 2017.)
 33. Vodič za starije građane grada Zagreba, Grad Zagreb, 2013., dostupno na: http://www1.zagreb.hr/vodics/Vodic_za_starije_gradjane_2013.pdf (30. listopada 2017.)
 34. World Health Statistics 2016: Monitoring health for the SDGs, Svjetska zdravstvena organizacija, 2016., dostupno na: http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/2016/en/ (30. listopada 2017.)
 35. World Population Prospects: The 2015 Revision, United Nations, 2015., dostupno na: https://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf (30. listopad 2017.)
 36. World Report on Ageing and Health, Svjetska zdravstvena organizacija, 2015., dostupno na: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/186463/1/9789240694811_eng.pdf (30. listopada 2017.)

a. Nacionalni propisi

1. Obiteljski zakon iz 2003., NN, br. 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11, 61/11, 25/13, 05/15.
2. Obiteljski zakon, NN, br. 103/15.
3. Ustav Republike Hrvatske, NN, br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10 i 5/14.
4. Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN, br. 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13.
5. Zakon o socijalnoj skrbi, NN, br. 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17.
6. Zakon o udomiteljstvu, NN, br. 90/11, 78/12.
7. Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, NN, br. 76/14.
8. Zakon o zdravstvenoj zaštiti, NN, br. 150/08, 71/10, 139/10, 22/11, 84/11, 154/11, 12/12, 35/12, 70/12, 144/12, 82/13, 159/13, 22/14, 154/14, 70/16.

b. Međunarodni propisi i dokumenti

1. African Charter on Human and Peoples' Rights, dostupno na: http://www.achpr.org/files/instruments/achpr/banjul_charter.pdf (30. listopada 2017.).
2. Economic, Social and Cultural Rights of Older Persons: General Comment 6, UN ESCOR, Economic, Social, & Cultural Rights Committee, 13th Session, E/12/1995/16/Rev.1, 1995.
3. Inter-American Convention on Protecting Human Rights of Older Persons, dostupno na: http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_a-70_human_rights_older_persons.asp (30. listopada 2017.).

4. Konvencija o pravima djeteta, NN MU, br. 12/93.
5. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, NN MU, br. 6/07, 5/08.
6. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Sl. list SFRJ, br. 7/1971.
7. Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing, Second World Assembly on Ageing, Madrid, Španjolska, 8. – 12. travnja 2002. Dostupno na: <http://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/MIPAA/political-declaration-en.pdf> (30. listopada 2017.)
8. Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Older Persons in Africa, dostupno na: https://au.int/sites/default/files/pages/32900-file-protocol_on_the_rights_of_older_persons_e.pdf (30. listopada 2017.)
9. Thematic study on the realization of the right to health of older persons by the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, UN, GA, A/HRC/18/37, 4. srpnja 2011.
10. United Nations Principles for Older Persons, UN, GA, A/RES/46/91.
11. Vienna International Plan of Action on Ageing, UN, GA, A/RES/37/51.
12. World Health Organization, Multisectoral action for a life course approach to healthy ageing: Draft global strategy and plan of action on ageing and health, A69/17, 22. travanj 2016
13. UN, GA, A/RES/65/182.
14. UN, GA, A/RES/67/139.
15. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN MU, br. 18/97, 6/99, 8/99, 14/02.
16. Europska socijalna povelja (izmijenjena), dostupno na: <https://rm.coe.int/168047e015> (30. listopada 2017.)
17. Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine: Konvencije o ljudskim pravima i biomedicini s dodatnim protokolima, NN MU, br. 13/03.
18. Povelja o temeljnim pravima Europske unije, Službeni list EU, C 326.
19. Objašnjenje uz Povelju o temeljnim pravima Europske unije, Službeni list EU, C 303/17.
20. Vijeće Europe, Preporuka CM/Rec(2014)2.

c. Sudska praksa

1. ESLJP, *Budina v. Russia*, br. 45603/05, odluka o dopustivosti od 18. lipnja 2009.
2. ESLJP, *Contrada v. Italy (no. 2)*, br. 7509/08, presuda od 11. veljače 2014.
3. ESLJP, *Dodov v. Bulgaria*, br. 59548/00, presuda od 17. siječnja 2008.
4. ESLJP, *Farbutuhs v. Latvia*, br. 4672/02, presuda od 2. prosinca 2004.
5. ESLJP, *H.M. v. Switzerland*, br. 39187/98, presuda od 26. veljače 2002.
6. ESLJP, *Larioshina v. Russia*, br. 56869/00, odluka o dopustivosti od 23. travnja 2004.
7. ESLJP, *McDonald v. the United Kingdom*, br. 4241/12, presuda od 20. svibnja 2014.
8. ESLJP, *Shtukaturov v. Russia*, br. 44009/05, presuda od 27. ožujka 2008.
9. ESLJP, *Vasileva v. Denmark*, br. 52792/99, presuda od 25. rujna 2003.
10. ESLJP, *X. and Y. v. Croatia*, br. 5193/09, presuda od 3. studenog 2011.

Sunčana Roksandić Vidlička*

Stjepan Šikoronja**

Summary

LEGAL PROTECTION OF OLDER PERSONS (INCLUDING ELDERLY WITH MENTAL DISORDERS) FROM THE CROATIAN PERSPECTIVE: WHY WE NEED A SPECIAL UN CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE OLDER PERSONS

In this paper, authors point to the inconsistencies in the internationally recognized human rights field. The paper is based on the claim that all vulnerable groups, such as the older persons, children and people with disabilities, deserve increased social protection of their rights and interests. On the UN level, by means of special Conventions, protection is provided to children and people with disabilities, but not to older persons. Therefore, the authors analyze whether, from the perspective of the Republic of Croatia, there is a need to support the drafting and adoption of the United Nations Convention on the Protection of the Rights of the Older Persons. Additionally, the article presents the current state of regulation of special rights of elderly persons at the international, European and national level. At the same time, the authors discuss the relevant judgments of the European Court of Human Rights when addressing the main problems encountered by the older persons, especially those with mental disorders, in the Republic of Croatia. Based on an analysis of the current situation, the authors propose what potentially potential rights the UN Convention on the Rights of the Older Persons could or should contain.

Key words: *the notion of the older person, the regional and international regulation of the rights of the older persons, the violation of the rights in the Republic of Croatia, the practice of the European Court for Human Rights, the codification of the rights of the older persons at the United Nations level.*

* Sunčana Roksandić Vidlička, Ph. D., Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Head of the Croatian Unit of the UNESCO Chair in Bioethics and Human Rights; suncana.roksandic.vidlicka@pravo.hr

** Stjepan Šikoronja, Student, Faculty of Law, University of Zagreb, Member of the Student Section of the Croatian Unit of the UNESCO Chair in Bioethics and Human Rights; ssikoron@gmail.com

Zusammenfassung

**RECHTSSCHUTZ ÄLTERER PERSONEN AUS
KROATISCHER PERSPEKTIVE:
WARUM BRAUCHEN WIR EINE UNO-KONVENTION
ÜBER DIE RECHTE ÄLTERER PERSONEN**

In dieser Arbeit wird auf die Unlogisheiten im Bereich international anerkannter Menschenrechte hingewiesen. Es wird behauptet, dass alle verletzbaren Gruppen, wie zum Beispiel ältere Personen, Kinder und Behinderte, einen höheren Schutz ihrer Rechte und Interessen in der Gesellschaft brauchen, wobei man auch auf zusätzliche Unterschiede zwischen den Gruppen selbst achten muss. Da bis jetzt nur Kinder und Behinderte den Schutz von den Vereinigten Nationen bekamen, wird in der Arbeit aus der Perspektive der Republik Kroatien analysiert, ob man eine UNO-Konvention über die Rechte älterer Personen entwerfen und erlassen sollte. Nachfolgend wird die aktuelle Regelung von Sonderrechten älterer Personen auf internationaler, europäischer und nationaler Ebene dargestellt. Ebenfalls wird die relevante Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte bezüglich der Probleme, denen ältere Personen, insbesondere diejenigen mit seelischen Störungen, in der Republik Kroatien begegnen, in Betracht gezogen. Ausgehend von der Analyse aktuellen Zustands werden in der Arbeit potenzielle Rechte der UNO-Konvention über die Rechte älterer Personen vorgeschlagen.

***Schlüsselwörter:** Begriff der älteren Person, regionale und völkerrechtliche Regelung der Rechte älterer Personen, Verletzung der Rechte in der Republik Kroatien, Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte, UNO-Kodifizierung der Rechte älterer Personen.*

Riassunto

LA TUTELA GIURIDICA DELLE PERSONE ANZIANE NELLA PROSPETTIVA CROATA: LA NECESSITÀ DI UNA SPECIFICA CONVENZIONE ONU SUI DIRITTI DELLE PERSONE ANZIANE

In questo scritto gli autori osservano le illogicità che persistono nell'ambito dei diritti umani riconosciuti sul piano internazionale. Lo scritto si basa sulla constatazione che tutti i gruppi vulnerabili, quali gli anziani, i bambini e le persone disabili, esigano dalla società una maggiore protezione dei propri diritti ed interessi, riconoscendo inoltre le ulteriori diversità presenti all'interno dei singoli gruppi. Fino ad ora in seno alle Nazioni Unite hanno trovato tutela i bambini e le persone disabili. Pertanto, gli autori analizzano nell'articolo se esistano, dal punto di vista della Repubblica di Croazia, il bisogno di sostenere la redazione e l'emanazione della Convenzione per la tutela dei diritti delle persone anziane in seno alle Nazioni Unite. Di seguito, nello scritto s'illustra lo stato attuale della disciplina giuridica di specifici diritti delle persone anziane sul piano internazionale, europeo e nazionale. Al contempo gli autori nello scritto si concentrano sulla giurisprudenza della Corte europea dei diritti dell'uomo relativamente alle questioni che le persone anziane, in specie quelle affette da disturbi mentali, affrontano nella Repubblica di Croazia. In base all'analisi dello stato attuale, gli autori propongono quali diritti potenzialmente la Convenzione ONU sui diritti delle persone anziane potrebbe, o meglio dovrebbe, contenere.

Parole chiave: *nozione di persone anziane, regolamentazione regionale ed internazionale delle persone anziane, violazione dei diritti nella Repubblica di Croazia, giurisprudenza della Corte europea dei diritti dell'uomo, codificazione dei diritti delle persone anziane sul piano delle Nazioni Unite.*